

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo- ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Katrin Vöörmann

Ühiskonnaõpetus nõukogude patriotismi kujundajana 1960. aastatel

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Anu Raudsepp

Tartu 2016

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Ühiskonnaõpetuse alane diskussioon 1960. aastatel Eestis	5
2. Patriotismi kasvatamist toetavad õppevahendid	8
2.1. Õpikud	9
2.2. Marksismi-leninismi klassikute teosed.....	11
2.3. Õppefilmid.....	14
2.4. Meediavahendid	16
3. Probleeme patriotismi kasvatamisel ühiskonnaõpetuses Võrumaa koolide näitel.....	19
4.1 Vastseliina Keskkool	27
4.2 Varstu Keskkool	27
4.3 Misso Keskkool.....	28
4.4 Antsla Keskkool	31
4.5 Meremäe keskkool	31
4.6 Võru I keskkool	33
4.7 Võru II keskkool.....	34
Kokkuvõte	36
Allikad ja kirjandus	38
Lisad.....	42
Lisa 1. Õpilaste mälestused - ankeetküsitlus ja selle tulemused.	42
Lisa. 2 Küsimustik ühiskonnaõpetuse õpetajatele NLKP Võru Rajoonikomitee büroo otsuse täitmise kohta ühiskonnaõpetuse aine õpetamises.	50
Lisa. 3. Probleemküsimusi abiturientidele 1969. aasta kevadel	51
Lisa 4. Kommunismiehitaja moraalikoodeks.	53
Summary	54

Sissejuhatus

Nõukogude patriotismi defineeritakse kui „oma olemuselt internatsionaalset”¹ nähtust, mis „ei sobi kokku rahvusliku piiratuse tendentsidega”. Selle kohaselt on vaid üks nõukogude rahvas ja riik. Nõukogude patriotismi kasvatamine kui *armastuse kasvatamine sotsialistliku kodumaa vastu* oli 1960. aastatel ideoloogilise töö kõige olulisem ülesanne.²

Kui uurida nõukogude patriotismi kujunemist ning kujundamist, siis on seda kõige loomulikum teha hariduse, ühiskonnaelu ühe tähtsaima mõjutaja³ kaudu. Antud töös on uurimiseluseks õppeaineks ühiskonnaõpetus, sest tegemist oli sel ajaperioodil uue, oma traditsioone kujundava ja eesmärgi seadva õppeainega.

Teema valiku peamiseks ajendiks oli soov välja selgitada, kuidas haridusvaldkonna abil on võimalik ühiskonna arengut mõjutada, kuidas ja kui edukalt on võimalik üht õppeainet kasutada kollektiivse identiteedi kujundamiseks.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on uurida, kuidas kujundati nõukogude patriotismi 1960. aastatel ühiskonnaõpetuse aine kaudu.

Uuritavaks perioodiks on just 1960. aastad kuna siis alustati Eestis ühiskonnaõpetuse õpetamist.

Töös kasutatakse peamiselt võrdlevat meetodit. Võrreldakse arhiiviallikaid ning meediat. Esmaseid allikaid täiendavad intervjuud, ühiskonnaõpetuse õpik ning partei ja

¹ NLKP Keskkomitee Pleenumi otsused. Juuni 1963. Partei ideoloogilise töö järjekordsetest ülesannetest. - Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1963.

² Samas.

³ Anu Raudsepp. Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeele üldhariduskoolides 1944 - 1985 - Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005

riigivõimu dokumendid (NLKP Keskkomitee pleenumi otsused juunist 1963, NLKP programm).

Käesolev bakalaureusetöö koosneb kolmest peatükist ja neljast lisast. Esimeses peatükis käsitletakse ühiskonnaõpetust kui uut õppeainet ning sellega kaasnenud diskussiooni ühiskonnas. Teises vaadeldakse patriotismi kasvatamist toetavaid õppevahendeid: õpikuid, marksismi - leninismi klassikute töid, õppefilme, meediavahendeid. Kolmandas keskendutakse probleemidele patriotismi kasvatamisel ühiskonnaõpetuses järgmiste Võrumaa koolide näitel: Vastseliina Keskkool, Antsla Keskkool, Misso Keskkool, Võru I Keskkool, Võru II Keskkool, Varstu Keskkool, Meremäe Keskkool. Võru rajooni eesti õppekeeleaga koolide näitel selgitatakse, milline oli ühiskonnaõpetuse roll nõukogude patriotismi kujundamisel, ning milliseid vahendeid patriotismi kasvatamisel ühiskonnaõpetuse abil kasutati ning milliseid probleeme esines.

1. Ühiskonnaõpetuse alane diskussioon 1960. aastatel Eestis

NLKP Keskkomitee 1963. aasta juunipleenum määras ära partei ideoloogilise töö põhisuunad. Peaülesannetena sõnastati järgmised punktid⁴: Tagada ideoloogiliselt NLKP programmi ellurakendamine, kommunismi materiaalse - tehnilise baasi loomine, kommunistlike suhete kujundamine, uue inimese kasvatamine, poliitilise valvsuse tõstmine, teostada laialdast pealetungi imperialistlikule ideoloogiale ja minevikuiganditele inimese teadvuses.

Kogu nõukogude kooliharidussüsteem põhines õpilaste ühiskondlikul kasvatusel⁵. Sellest lähtuvalt viidi alates 1962/1963 õppeaastast, pärast talvist koolivaheaega⁶, sisse ühiskonnaõpetuse õpetamine nii üldhariduskoolides kui ka kesk-eriõppeasutustes. 1963/1964 õppeaastal muudeti see kohustuslikuks ka õhtukeskkoolides õppijaile.⁷ Õpetuse sisu pani paika NLKP programm ja ühiskonnaõpetuse aineprogramm.

Uue õppeaine tulekut põhjendades toodi välja erinevates hariduskogukonnale mõeldud väljaannetes (Nõukogude Kool, Nõukogude Õpetaja), et kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel on otsustava tähtsusega kommunistlik kasvatus. “ning mida kõrgem on ühiskonnaliikmete teadlikkus, seda täielikumalt ja laialdasemalt areneb nende loominguline aktiivsus kommunismi materiaalse tehnilise baasi loomisel, kommunistlike töövormide ja uute inimesevaheliste suhete arendamisel ning seda kiiremini ja edukamalt täidetakse järelikut kommunistliku ehitamise ülesandeid”.⁸

Taotleti, et õpilased saaks õigesti aru, ehk siis kommunistlikele vaadetele omaselt, kaasaja probleemidest, kasvatades endas teadlikumalt uue inimese jooni. Uue inimese all mõeldi “inimest, kel tuleb ehitada kommunismi ning elada kommunistlikus

⁴ ERA R - 2139.2.6 Ühiskonnaõpetuse kontrolltööde näidistemaatika kesk-eriõppeasutuste kaugõppijaile (Tõlge: L. Allikas). Tallinn: Riiklik Kõrgema- ja Kesk-erihariduse Komitee 1964

⁵ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (Vastu võetud NLKP XXII kongressi poolt) - Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1963

⁶ Uus õppeaine koolis. - Nõukogude kool, 02. 1963

⁷ A. Kinkulin, V. Mazurenko. Ühiskonnaõpetuse õpetamisest keskkooli lõppklassis 1962/1963.

õppeaastal. Metoodiline kiri. – Tallinn: Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse trükikoda 1963

⁸ ERA R - 2 139.2.6

ühiskonnas”⁹ Seega otsustatigi, et see õppeaine võiks võtta endale ülesandeks anda õpilastele edasi teaduslikku maailmavaadet tervikpildina. Kuigi ajaloo aine põimub antud temaatikaga tihedalt, siis peeti oluliseks luua siiski eraldi, iseseisev distsipliin.¹⁰

Ühiskonnas põhines uue õppeaine õpetamisega seotud diskussioon selles, millised on aine eesmärgid, selle vajalikkus ning kuidas tuleks läheneda uue õppeaine õpetamisele. 1960. aastatel peetud metoodiliste konverentside üheks meelisteemaks oli ikka ja jälle ühiskonnaõpetuse õpetamise vajalikkus ning puudused selle aine edasiandmisel, mistõttu õpilased ei saanud piisavalt täpseid teadmisi nõukogude partei tööst ning marksistlik-leninistlikust aluskirjandusest.¹¹

Arutleti ka õpetaja rolli üle uue õppeaine edastamisel.¹² Kui algselt leiti, et nõukogude patriotismi kasvatamisel on olulisem roll partei all-organisatsioonidel, siis 1966. aasta septembris otsustati Pärnu õpetajate nõupidamisel, et kuna neisse kuulumine oli vähearvuline (4-6-liikmelised grupid), vastutasid taas peamiselt ühiskonnaõpetuse õpetajad XXIII kongressi poolt seatud ülesannete täitmise eest.¹³

Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Töötajate Ameti- ühingu V vabariiklikul konverentsil arutleti, millised oskused ja väärtushinnangud peaksid olema *kommunismile ülemineku ajastu* õpetajal.¹⁴

Tolleaegsed õpilased uue õppeainega kaasnenud diskussiooni oma mälestustes ei nimeta, nende jaoks oli tegemist lihtsalt õppekava reformi järgse järjekordse uue ainega, mis tuli lõputunnistuse saamiseks omandada.¹⁵ Erilisi emotsioone see paljudes ei tekitanud, sest ideoloogiline materjal oli juba harjumuspärane taustsüsteem. Kuna valdavalt usaldati selle aine õpetamine koolidirektoritele, ajalooõpetajatele¹⁶, kelle taust oli üldjuhul laitmatu, siis ei sõandanud enamik õpilastest ka koolitunnis tegelikku

⁹ NLKP Keskkomitee Pleenumi otsused, juuni 1963. – Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk. 5.

¹⁰ E. Ilmjärv. Mõtteid, arutlusi ja hinnanguid. Aga seos teiste õppeainetega? - Nõukogude kool, 18.01.1964

¹¹ Ühiskonnaõpetuse krestomaatia. – Tallinn: Eesti riiklik kirjastus 1964

¹² L. Merisalu. EKP Pärnu Rajoonikomitee sekretäri ettekandest rajooni õpetajate nõupidamisel: Kooli ja perekonna ülesanded õpilaste kommunistliku kasvatuse parandamiseks NLKP XIII kongressi materjalide valgusel. - Pärnu Kommunist, 01.09.1966

¹³ Samas.

¹⁴ Tuhande käte ja mõtetega laotud mosaiik. Nõukogude Õpetaja, 22.05.1965

¹⁵ Vt lisa 1.

¹⁶ Kinkulin, Mazurenko : 1963

olukorda arutleda. Provokatiivseid küsimusi esitati harva, sest tollal üldjuhul õpilane teadis, et mida õpetaja tohtis ja pidi koolitunnis ütlema.¹⁷

Diskussioon haridusvaldkonnas käis ka selle üle, kuidas peaks olema saavutatud õpitulemused. Mõned spetsialistid rõhutasid aine skemaatilisust¹⁸ ja üldistavust, mõned rõhutasid aktiivõppe tähtsust selle aine omandamisel. Ühiskonnaõpetuse aine oli algusest peale mõeldud osaliselt praktiliseks, et teoreetilistele seisukohtadele lisaks omandataks ka “kommunismi ehitamise praktikat”¹⁹. Selleks tehti koostööd koolide parteiorganisatsioonidega, kohalike ettevõtete ja tuntud inimestega.

¹⁷ Intervjuu Allan Liimiga, 16.04.2016

¹⁸ Ene Ilmjärv - Nõukogude kool 10. 1963

¹⁹ Gustav Sarri (Koostaja). Koolide parteiorganisatsioonide töökogemusi. Koolide parteiorganisatsioonide tähelepanu keskmes on õpilaste maailmavaate kujundamine. – Tallinn : Valgus 1975.

2. Patriotismi kasvatamist toetavad õppevahendid

Ühiskonnaõpetuse eesmärgid

1958 kuni 1959 läbi viidud haridusreform²⁰ mõjutas 1960. aastate alguses Eesti koolides ideoloogilise kasvatuse mahtu. Reformi rakendusena tugevnes 1960. aastate esimesel poolel erinevate õppeainete kaudu poliitiline kasvatus ning patriotismi - internatsionalismi propageerimine. Ühiskonnaõpetus täitis alates ainekavva ilmumisest 1962/63 õppeaastal peamiselt ideelise ja kõlbelise kasvataja rolli²¹. 1960. aastate teisel poolel, tulenevalt bürokraatiast ja kontrolli ebaregulaarsusest, rõhutati õppeainete kaudu teostatavat kasvatustööd formaalselt, sest suurem osa sellest jäi idee tasandile.²²

Ühiskonnaõpetuse peaeesmärk oli tagada, et õpilased omandaksid kommunistliku maailmavaate printsiibid ning oskuse oma vaateid ka praktikasse rakendada.²³ Tuli olla kursis Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja teiste maade kommunistlike parteide, eriti NLKP programmi ja XXII kongressi otsustega.²⁴ Aine pidi õpetama nõukogude kodanik olemiseks vajalikke baasteadmisi ning põhiväärtusi.²⁵

NLKP Keskkomitee pleenumi otsus 21. juunist 1963 aitas oluliselt kaasa ideoloogilise surve tugevnemisele. Selles rõhutati, et ideoloogilise töö tähtsamad ülesanded on nõukogude patriotismi (armastus NSV Liidu vastu) ja internatsionalismi (sõprus venelastega ja võitlus natsionalismi vastu) kavandamine.²⁶

TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna parteikoosolekul (11.veebr 1964) pidas ettekande A. Haberman teemal "Ideoloogilisest kasvatustööst õppetöö kaudu", kus ta rõhutas, et

²⁰ Raudsepp 2005

²¹ Saavutused innustavad uutele tegudele. (Väljaande eessõna)-Nõukogude kool, veebruar 1964.

²² Raudsepp 2005

²³ Kinkulin, Mazurenko : 1963

²⁴ Raudsepp 2005

²⁵ Intervjuu Allan Liimiga, 16.04. 2016

²⁶ Raudsepp 2005, lk. 115

NLKP XII kongressi tähtsamaid löike on ideoloogiline rinne. Loetledes NL ideoloogilise rinde peamisi suundi nimetas ta ühena "noorte kasvatamine nõukogude patriotismi ja sotsialistliku internatsionalismi vaimus".²⁷

Ühiskonnaõpetuse kursuse raames tuli läbida järgmised teemad²⁸:

1. Marksism - leninism - kommunismi ehitamise teoreetiline alus.
2. Sotsialism - kommunismi esimene faas.
3. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei - nõukogude ühiskonna juhtiv ja suunav jõud.
4. Sotsialismi järkjärguline ülekasvamine kommunismiks.
5. XX sajand - kommunismi võidu sajand. (Kajastas suures osas "sotsialistlikku võistlust" ehk külma sõda ja kommunistliku ühiskonnakorralduse eeliseid USA ees.)

Hindamiskriteeriumiteks oli oskus näidata sotsialistliku korra eeliseid võrreldes kapitalismiga ning oskus avada Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja *vennasparteide*²⁹ juhtivat osa selles protsessis.³⁰

Ühiskonnaõpetuse õpetamise üks meetodeid on horisontaalne ja vertikaalne lõiming teiste õppeainetega. Bioloogiat, füüsikat ja keemiat, ajalugu ja geograafiat peeti eeldusteks³¹, mõistmaks ühiskonnaõpetuses esitatud seisukohti.

Ühiskonnaõpetuse eesmärgke patriotismi kasvatamisel aitasid ellu viia õpikud, meediavahendid, marksismi-leninismi klassikute teosed.

2.1. Õpikud

Õpikute eesmärgiks oli õpilastes aine vastu huvi tekitamine, nõukogude patriotismi kasvatamine marksistlik - leninistlike aluspõhimõtete kaudu.³² EKP Keskkomitee

²⁷ Raudsepp 2005

²⁸ ERA R-2139.2- 6 Ühiskonnaõpetuse kontrolltööde näidistemaatika kesk-eriõppeasutuste kaugõppijaiile (Tõlge: L. Allikas). Tallinn : Riiklik Kõrgema- ja Kesk-erihariduse Komitee

²⁹ *Vennasparteid = Sama ideoloogiaga parteid võõrsil, NSV Liidu satelliitriikide parteid.*

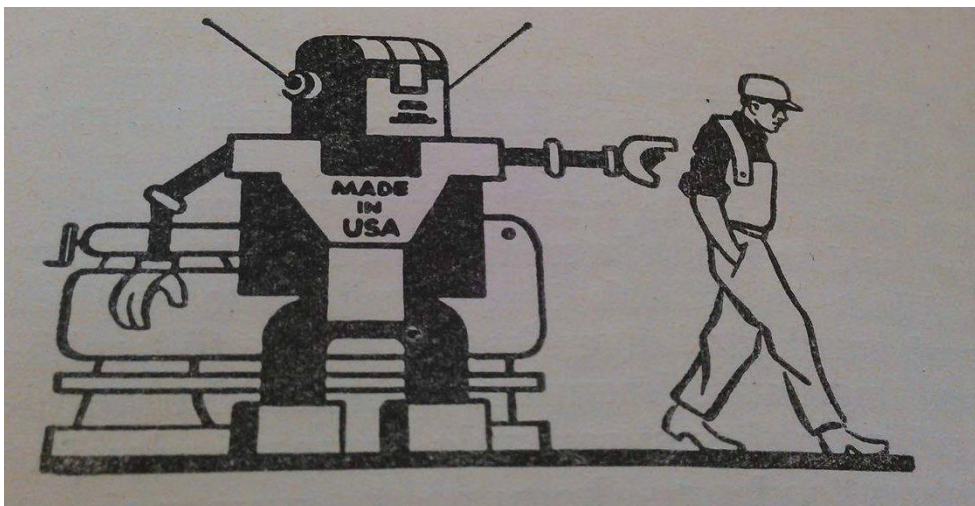
³⁰ ERA R - 2139.2- 6

³¹ ERA R – 14 -3-2571: Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid 1969/1970 õ.a.(V-VII ja IX klassi õpilaste tsiviilkaitseks ettevalmistamiseks , tööõpetus, muusikaline kasvatus, ühiskonnaõpetus, vene keel. 1969 lk. 6

³² Eli Pilve. Nõukogude noore kasvatamine paberil ja päriselt. - Tuna, 2013,3.

juhendile vastav õpik pidi olema sisult eluline, tihedas seoses kaasajaga, kindlustama programmikohaste oskuste omandamise ning võimaldama õpilastel vajadusel teha iseseisvat tööd. Vormilt eeldati keelelist selgust ja ladusat, sihtgrupile eakohast sõnakasutust.³³ Ühiskonnaõpetuse aines kasutati õpikut “Ühiskonnaõpetus”, mille esmatrükk ilmus 1963³⁴. aastal. Tegemist oli vene keelest tõlgitud õpikuga ning see asjaolu tõi endaga kaasa ka mitmeid näiteid, mis Eesti õpilaste jaoks ei omandanud tähendust (näiteks komsomoli löökehitud, Gazli - Uraali gaasijuhtme ehitus; samuti juhtum, kus noored geoloogid ohverdasid elu, et päästa nende poolt avastatud maagileiukohtade kaart)³⁵.

Kasutati palju nõukogude ühiskonna ja läänemaailma vastandamist. Toodi välja võrdlus kapitalistliku korraga ning konkreetsed näited, miks oli elu sotsialistlikes maades parem.

Pilt nr. 1. Automatiseerimine kapitalistlikus ühiskonnas tööpuudust põhjustamas.³⁶

Sellest õpikust anti järgnevatel aastatel igaks sügiseks välja täiendatud ja parandatud kordustrukke, kuid siiski ei osutunud see kuigi populaarseks õppematerjaliks õpetajate³⁷

³³ S. Lepik. Õpikute küsimusest EKP otsuste valgusel. -Töid NLKP ajaloo alalt V. Tartu : Tartu Ülikooli toimetised 1967 Lk. 231 - 245

³⁴ Ühiskonnaõpetus. Õpik keskkoolide ja kesk- erioppeasutuste lõppklassidele. Tallinn : Eesti riiklik kirjastus 1964

³⁵ Samas.

³⁶ Samas.

³⁷ Intervjuu Allan Liimiga.16.04.2016.

ega õpilaste hulgas.³⁸ Tartu 1969 aasta abituriumi hulgas väidetavalt tehtud ankeetküsitlus, milles osales 366 õpilast üheksast koolist, näitas, et 30% õpilastest ei kasutanud õpikut üldse, tuginedes aine omandamisel ainult tunnis tehtud märkmetele, 50% kasutas, kuid tõi välja mõningad puudujäägid õpiku sisu ja vormi kohta. Õpikute puuduseks peeti vähest süstematiseeritust, segast ja raskepärast sõnastust ning liigset ajalooõpiku kordamist.

Hillar Palametsa sõnul oli see õpik oma olemuselt metoodiline läbikukkumine. “Juba fakt, et suurem osa õpetajaid seda koolitunnis tegelikkuses ei kasutanud, on kõnekas.”³⁹ Tolleaegne Tartu I Keskkooli ühiskonnaõpetuse õpetaja Allan Liim meenutab, et kuna õpiku tekst oli epiteetiderohke ning laialivalguva sõnasusega, kasutas ta aine õpetamiseks enda koostatud kokkuvõtlikku konspekti.⁴⁰ Teadaolevalt võeti antud konspekt üle neljas Tartu keskkoolis, sest ka nemad olid probleemi ees, et keerukas õpiku sisu takistas õpilastel aine omandamist. Liimi sõnul oli vaja teha konsentreeritud konspekt, sest kontroll omandatu üle oli sage, eriti karjääri algusaastatel, kus ta veel parteisse ei kuulunud. Samas ei pandud pahaks, et õpik jäi õpilaste poolt välja ostmata, sest ideoloogiline sisu oli ka konspektis esindatud.⁴¹

2.2. Marksismi-leninismi klassikute teosed

Olulise osa patriotismi kasvatamise metoodikast moodustas töö kirjandusega. Lugeda tuli nn marksismi - leninismi klassikute teoseid⁴². Kohustusliku kirjanduse hulka kuulusid Karl Marx'i ja Friedrich Engels'i “Kommunistliku partei manifest” ja Engels'i “Töö osa ahvi kujunemisel inimeseks”. Lenini teostest tuli lugeda “Marksismi kolm allikat ja kolm komponenti”, “Riigist”, “Mis on nõukogude võim?” ja “Suur algatus”. Lisaks tuli lugeda riigivõimuga seotud dokumente (NLKP programm, NSV Liidu Konstitutsioon, NLKP põhikiri⁴³) ning Hruštšovi kõnesid⁴⁴

³⁸ Hillar Palamets. Ühiskonnaõpetusest õpilase pilguga. Edasi, 1969, 3. juuni

³⁹ Intervjuu Hillar Palametsaga, 16.04.2016

⁴⁰ Intervjuu Allan Liimiga, 16.04.2016

⁴¹ Intervjuu Allan Liimiga, 16.04.2016

⁴² Gabrielov, Gerassin, Mazurenko, Ovtšinnikova : 1964

⁴³ Samas.

⁴⁴ Suuremat tähelepanu maailmavaatelisele kasvatusel. Juhtkiri. Nõukogude Kool, 02. 1965

Antud vahendi eesmärgid olid kommunistlike ideede teadusliku tõestuse esitamine, seda kinnitab ka teeside tõestamisel põhinev tekstide ülesehitus.

Programmis oli ette nähtud, et konkreetse teema juurde pidi käsitlema kindlaid väljaandeid. Näiteks teema “Töö ja jaotus kommunismi ajal” puhul tuli käsitleda Lenini teost “Suur algatus”, artiklit “Põlise elulaadi purustamiselt uue loomisele” ja partei programmi teist osa (“Kommunism on kogu inimkonna helge tulevik”).⁴⁵

Metoodilistes materjalides⁴⁶ soovitati kirjandusega töötamiseks kasutada arutelu meetodit, väitlust, seminare. Väitlust selleks, et noored oskaksid kommunistlikke veendumusi kaitsta ja selle vastaseid ideid ümber lükata, et nad oskaks neid ideid edastada ka teistele. Teadmised pidid samuti aitama olla riigile kasulikum tootmistegevuses.⁴⁷

Seega võib öelda, et marksismi - leninismi klassikute teostega töötamise eesmärk oli kommunistlike väärtuste sisendamine nii ideelisel kui praktilisel tasandil.

Katselisel õpetamisel 1963. aastal viidi teema õppimisel läbi kolm seminari, milleks ülesanded ja kava anti õpilastele kätte umbes kaks nädalat enne seminari toimumist. Näiteks seminar teemal «Marksistik - Leninlik õpetus ekspluataatorlikust riigist» toimus Lenini kõne «Riigist» alusel. Antud teos on esitatud üsna ilukirjanduslikus stiilis, täis ohtralt kujundlikke võrdlusi ning epiteete, sarnased on oma vormilt ka teised klassikute teosed. Olles juba oma ülesehituselt pigem kihutuskõned kui teaduslikud tekstid, püüti nende abil tuua selgeid tõendeid Nõukogude ühiskonnakorralduse ja võimuhete ülimuslikkusest. Püüti kasvatada nende kaudu nõukogude patriotismi, armastust kommunistlike väärtuste vastu, vastandades neid läänelikule demokraatialle.

Seminariks tuli õpilastel leida vastused järgmistele küsimustele:

1. Mis on riik? Lenini teoses “Riigist” võib vastuseks leida näiteks, et “*Riik - spetsiaalne aparaat süstemaatiliseks vägivalla tarvitamiseks ja inimeste alistamiseks*

⁴⁵ V.I. Lenin. Riigist. Ühiskonnaõpetuse krestomaatia. Tallinn: Eesti raamat, 1964

⁴⁶ Kinkulin, Mazurenko : 1963

⁴⁷ NLKP Keskkomitee Pleenumi otsused. Juuni 1963. Partei ideoloogilise töö järjekordsetest ülesannetest. - Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1963.

vägivallale.” Samas tuuakse välja⁴⁸, et Nõukogude riigi eesmärgid erinevad arhailise riigi omast. Inimese alistamine kujutatakse omasena kapitalistlikule ühiskonnakorraldusele. Seega on tegemist nõukogude patriotismi süvendava küsimusega, mille eesmärgiks tuua õpilasele välja Nõukogude riigi eelised kapitalistliku ühiskonnakorralduse ees.

2. Millal ja miks tekkis riik? *Riik tekkis, ca 2000 aastat tagasi, kui inimkond jagunes klassideks, kui tekkisid eksploatoorijad ja eksploatooritavad (orjanduslik ühiskond). See tekkis, et ühed saaksid omastada teiste tööd.*

3. Missuguseid eksploatoorlike riikide tüüpe tunneb ajalugu?

4. Missugustest eksploatoorlike riikide vormidest räägib Lenini “Riigist”?

Demokraatlik vabariik. Näitena eksploatoorlikest riikidest tuuakse teoses välja NSV Liidu vastane Külmas sõjas - Põhja - Ameerika Ühendriigid.

5. Kas eksploatoorliku riigi olemus muutub riigi vormi muutmisega?

6. Milles on nõukogude riigi põhiline erinevus kodanlikest riikidest? *Nõukogude riik ei toeta töölisklassi ja maata-inimeste eksploatoorimist. See põhineb ühisomandil ning võrdsusel.*⁴⁹

Koolides esines lisaks õpikute hankimisele ka raskusi «Kommunistliku partei manifesti» vajaliku arvu eksemplaride saamisega, sest samal ajal vajasis seda kõik lähikonna abiturientid.

Et lahendada teoste nappus, trükiti 1964. aastal spetsiaalne krestomaatia⁵⁰ ühiskonnaõpetuse jaoks, kus koos kõik olulisemad marksismi-leninismi klassikute tööd.

Ainesiseselt viidatakse tihti tagasi Lenini kogutud teostele, marksistlikule õpetusele.

Kui vaadata näidistemaatikat, mille eeskujul pidid koolid eksamineerima kaugõppijaid (õhtukeskkoolide õpilasi), siis küsimused olid näiliselt üsna avatud, aga oodatud oli

⁴⁸ Gabrielov, G., Gerassin, F., Mazurenko, V., Ovtšinnikova, M. (Koostajad). Ühiskonnaõpetuse krestomaatia. Tallinn: Eesti raamat, 1964

⁴⁹ Samas.

⁵⁰ Samas.

ühesuunaline, kirjandusest lähtuv vastus. Näiteks teemade “Filosoofia põhiküsimuse olemus”, “Kapitalistliku eksploatatavuse olemus, kapitali ja lisaväärtuse mõiste” NLKP kolmanda programmi põhijooned korral.⁵¹

2.3. Õppefilmid

Ideoloogiline kasvatus toimus ka massikommunikatsiooni, eeskätt (propaganda)filmide kaudu. Leninile omistatakse ütlust: „*Kuni rahvas on kirjaoskamatu, on kõikidest kunstidest kõige olulisemad filmikunst ja tsirkus*”. Kuna kommunistlik kirjasõna jäi õpilastele oma raskepärase sõnastuse ning keeruka laadiga kaugeks, siis abistasid siinkohal patriotismi kasvatamist erinevad õppefilmid.

Õppefilmide eesmärgiks oli anda juurde usutavust õpetatavale põhiprogrammile (eriti teemade marksism-leninism ning kommunismi lõplik võit kapitalismi üle puhul), tuua visuaalseid näiteid tehaste võimsusest, riigi suuruselt, kangelaste headusest - kõigest, mis lähendaksid õpilast ideoloogilise sisuga, mis näitaksid NSV Liidu eeliseid võrreldes USAga.

Spetsiaalselt konkreetselt ühiskonnaõpetuse õppimise otstarbeks oli 1964. ilmunud kolmeosaline venekeelne dokumentaalfilm “Ühiskonnaõpetus. Otsuse teeb ajalugu”.

Õpetajatel oli võimalik erinevaid õppefilme laenutada Eesti NSV Õpetajate Täiendusinstituudi filmoteegist ning raamatukogudest. Näiteks oli 1964. aastal saadaval ühiskonnaõpetuse aine jaoks kaheosaline “Automaadid teenivad inimesi” ning õpetajate metoodiliseks täiendamiseks “Lipetski õpetajate kogemusi” (4. osa).⁵² Kuna antud asutus asus Tallinnas, siis eeskätt lahendas see ainult Tallinna koolide õppefilmide nappuse, ning ka saadaolevate eksemplaride arv oli piiratud. Saamaks luba õppefilmide laenutamiseks ja näitamiseks, pidid koolid taotlema kinoseadme eksploatatsiooniloa. Selle saamiseks tuli registreerida oma seade igal kalendriaastal uuesti Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kinematograafia Peavalitsuses. Koolidele, mis ei omanud kinoseadme eksploatatsiooni luba või millel see jäi pikendamata, filmilaenutuskontorid

⁵¹ ERAF 4896- 43 - 25: Õiendid ja informatsioonid Rk.otsuste täitmisest ideoloogilises töös: “Ühiskonnaõpetuse aine õpetamisest ja õpilaste ideoloogilisest kasvatamisest rajooni keskkoolides.” 5. maist 1970 - 23. juunini 1970

⁵² H. Tiits. Eesmärgiks on teadmiste süvendamine. Nõukogude õpetaja. 23. mai 1964

ja Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi filmoteek filme ei laenutanud.⁵³ Koolides nappis muuhulgas ka filmi vaatamiseks vajalikku inventari. Tartu A.H. Tammsaare nimelises Keskkoolis oli 1960. aastatel vaid üks kabinet, kus oli võimalik filme projekteerida ning enamasti ühiskonnaõpetus selles ruumis ei toimunud.⁵⁴

Ideoloogiliselt kasvatavate filmidena lähevad arvesse ka tol ajal kinos jooksnud filmid. Kinoelamus oli linnades laialdaselt kättesaadav, kinosid oli arvukalt, pilet oli odav. 1967. aasta kinokavadest võib leida patriootlikku mõtteviisi ning uue, nõukogude inimese kasvatamise motiivi filmid “Doko vabariik”, “Tuhk ja teemant”.⁵⁵ 1969. aastal esilinastus Keskstudio dokumentaalfilm „Tšehhoslovakkia, katsumuste aasta“, mis avas vaatajale Praha kevade sündmustikku.⁵⁶

Ka televisioonisaadete seas on mitmeid näiteid ideoloogilisest kasvatamisest. Nende hulka kuulub näiteks “Poliitteenamiste kõigile: parteiteadmisi sotsialismi lõpliku ülesehitamise perioodil.”⁵⁷

Kuigi tagasisides kurdetakse filmimaterjalide nappuse üle koolides⁵⁸, siis 5.nov 1965 alustati Eesti Televisioonis ühiskondlik-poliitilise saatesarjaga “Ühiskonnaõpetus” mis linastus 5.novembrist 1965 - 8. aprillini 1966.a. Tänapäevaks on sellest kahjuks alles ainult 43-leheline käsikiri, millest võime lugeda, et avasõnad lausus võimule usaldusväärne ELKNÜ ideoloogiasekretär ja ajaloolane Edgar Mattisen. Koolinoorte poole pöördudes üritas ta neid motiveerida ühiskonnaõpetust õppima, tuues välja selle ilmse vajalikkuse järgmiste teeside kaudu:

- 1) Teaduse ja tehnika ning ühiskonna arenemine oli kulgenud XX sajandi teisel poolel erakordselt intensiivselt. Nende arengutega toime tulemiseks peab õppima ühiskonnaõpetust.
- 2) Ühiskonnaõpetust on tarvis hoolikalt õppida, kuna see on teadus, mis ühiskonnas edukaks toimetulekuks hädavajalik.

⁵³ Teadaanne koolidele-Nõukogude Õpetaja nr.8, 25. veebruar, 1961.

⁵⁴ Intervjuu Allan Liimiga, 16.04.2016

⁵⁵ H. Päärn. Ekraanilt ja lavalt. Filmid, mis ootavad, et neid näeks õpetajad.-Nõukogude õpetaja, 28. jaanuar 1967

⁵⁶ Rubriik: Ekraanil. - Edasi. 19. november, 1969,

⁵⁷ Päärn :1967

⁵⁸ ERAF 4896- 3 - 25

Õppefilmide peamine probleem oli vähene kättesaadavus. Oma olemuselt olid need kindlasti õpilasele mõnevõrra huvitavamad kui töö alustekstiga või õpikuga.

2.4. Meediavahendid

Ajakirjanduse, raadio, kino ning televisiooni põhiülesannetena on nimetatud 1960. aastatel marksistlik - leninistliku maailmavaate kujundamist uue inimese kasvatamisel.⁵⁹ Seega oli meediavahendite eesmärk jõuda ideoloogilise sõnumitega võimalikult laia sihtgrupini. Ühiskonnaõpetuse aines olid meediavahendid oluline kaasaja info ja näitvahendite allikas.

Televisiooni ja radiosaadet olid kättesaadavad paljudele (1969.aastal Tartus läbi viidud küsitluses kinnitas 267 koolinoort ehk 73% vastanutest teleri ning 98% ehk 360 õpilast raadiovastuvõtja olemasolu kodukeskkonnas)⁶⁰. Ühiskonnaõpetuses olid raadio ja televisioonisaadete jälgimine ja analüüs aine iseseisvate ülesannete täitmise jaoks kättesaadav ning õpilasele jõukohane meetod.

Ajakirjandus oli meediavahenditest üks laialdasemalt levinumaid. Lehe maksumus oli väike, seega telliti ohtralt erinevaid väljaandeid. Näiteks kultuuriväljaande "Sirp ja Vasar" üksiknumber maksis 1960. aastate keskel viis kopikat ja tellimus kolmeks kuuks 60 kopikat.⁶¹

1969. aastal Tartu abituriumi seas korraldati küsitlus, milliseid lehti loeti.

Kui üldiselt võis pidada tulemusi ootuspärasteks - vastasid need ju ka vabariigi keskmistele näitajatele, peeti Hillar Palametsa analüüsis ebatõenäoliseks, et õpilased tõesti igapäevaselt üle 10 väljaande läbi töötavad. Lisaks oli toodud väljaannete seas mitmeid saksa-, poola- ja tšehhikeelseid eksemplare. Intervjuus lisab Palamets selgituseks, et ilmselt loetlesid õpilased küsitluses lihtsalt lehti, mis konkreetsel hetkel olid koju tellitud.⁶²

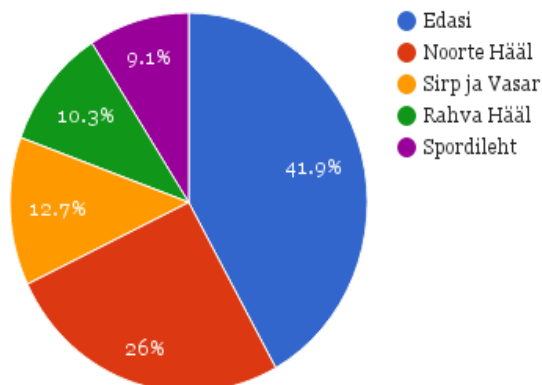
⁵⁹ NLKP Keskkomitee Pleenumi otsused. Juuni 1963. Partei ideoloogilise töö järjekordsetest ülesannetest. - Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1963.

⁶⁰ Hillar Palamets, Ühiskonnaõpetusest õpilase pilguga 2.Edasi, 4. juuni 1969.

⁶¹ Sirp ja Vasar. 4.juuni, 1965.

⁶² Intervjuu Hillar Palametsaga, 16.04.2016

Joonis. 1. Tartu 1969. aasta abiturientide poolt regulaarselt loetud ajalehed

Kõige populaarsemaks osutus “Edasi”. Arvatavasti oli see seepärast, et “Edasi” sisaldas palju noorte jaoks huvitavat - järjejutud (näiteks 1969. aastal ilmus järjejutuna Johannes Feldbach'i dokumentaaljutustus “Romantikud”⁶³), “Herilase” rubriigis huumor ning õppetöö jaoks lühike, kuid kokkuvõtlik “Välissündmuste lühikroonika”. Enamasti olid “Edasi” artiklid epiteetidevaesemad kui näiteks “Rahva Hää”. Paljud õpetajad nõudsid “Edasi” lugemist ning ka kontrollisid seda regulaarselt.⁶⁴

Eelnenud õppevahenditega taotletakse, et õpilane mõistaks, et marksism - leninism on paljude põlvkondade teoreetilise ja praktilise tegevuse loomulik lõpptulemus, et tõelisse kommunismi jõudmine pole paratamatus, vaid tähtis lõpptulemus, mille nimel on mitmed põlvkonnad töötanud.⁶⁵

Klassikute teosed ei olnud põnevad ja asjakohased, vaid pigem üldsõnalised, epiteetiderohked ning raskesti jälgitavad. Näiteks teosest “Riigist” on raske leida seminariküsimustele konkreetseid vastuseid.

⁶³Hillar Palamets, Ühiskonnaõpetusest õpilase pilguga 2 Edasi, 4. juuni 1969

⁶⁴ Intervjuu Allan Liimiga, 16.04.2016

⁶⁵ ERA R-14.3.2571: Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid 1969/1970 õ.a.(V-VII ja IX klassi õpilaste tsiviilkaitseks ettevalmistamiseks , tööõpetus, muusikaline kasvatus, ühiskonnaõpetus, vene keel. 1969

Kõige mõjusamad ideoloogilised mõjutusvahendid on meediakanalid ning kinofilmid, sest võimaldavad end samastada ajastu kangelastega ning on laialt kättesaadavad. Kuigi linnas elavad abituriendid olid selles osas eelisseisus, jõudis maanoorteni filmielamus sageli rändkinona. Hea näitlejatööga on õpilaste huvi lihtsam köita kui kirjasõnaga, seega on film ideoloogilise kasvatajana tõhusam meetod kui tekstianalüüs.

3. Probleeme patriotismi kasvatamisel ühiskonnaõpetuses Võrumaa koolide näitel

Ühiskonnaõpetuse õpetamise metoodika kujunes ENSVs välja Saksa DV eeskujul, kus oli juba ligi kümneaastane staaž ühiskonnaõpetuse õpetamist. 1960/1961 õppeaastal SDV tunnustatud ühiskonnaõpetuse metoodikute Ekkehard Sauermanni ja Paschmanni poolt koostatud “praktilas end õigustanud töömeetodite skeemi” rakendati ka Eesti koolides⁶⁶. Ühiskonnaõpetuse paremaks sidumiseks igapäevaelu ja ideoloogigaga tuleb Sauermanni ja Paschmanni järgi rakendada järgnevaid meetodeid:

1. Kodukohaga seostamine.
2. Õpilase isiklike kogemuste lülitamine õppesse.
3. Koostöö teiste aineõpetajatega.
4. Üldsuse esindajate kaasamine.
5. Juhitud diskussioon õppetunnis ideoloogilis-poliitilistel teemadel.
6. Õpilaste iseseisev töö (kirjalik, uurimuslik).
7. Tootmispraktika (õpilased said proovida tootmistööd).
8. Perioodikaga töötamise harjumuse kujundamine ning hinnangute andmise õpetamine.
9. Ekskursioonid (sotsialistliku maailmapildiga ühilduvad näitused, istungid, külastused tootmis- ning põllumajandusettevõtetesse.)

Nende meetodite eesmärk oli õpetust elulähedasemaks muuta. Ideid patriootliku ning internatsionaalse kasvatuse metoodika ning teostatava kontrolli osas oli rohkelt, kuid tegelikkuses jäi suurem osa planeeritust paberile ning kohati formaalseks.⁶⁷

Tagasiside EKP Võru rajoonikomitee büroo otsuse 20.06.1969 (33/22) “Ühiskonnaõpetuse aine õpetamisest ja õpilaste ideoloogilisest kasvatamisest rajooni keskkoolides” täitmise kohta annab ülevaate peamistest probleemidest, mis patriotismi kasvatamisel ühiskonnaõpetuse kaudu esinesid. Antud otsuse tagaside põhjal püüti teha

⁶⁶ M. Lõhmus. Ühiskonnaõpetamise kogemusi Saksa Demokraatlikus Vabariigis. - Nõukogude kool, 10.1962. Lk. 789 - 794

⁶⁷ Intervjuu Allan Liimiga 16.04.2016

järeldused, kas õpetaja kasutab etteantud programmi õigesti nõukogude patriotismi ja internatsionalismi kasvatamiseks ning välja selgitada õpilaste ning õpetajate meelsust.

Otsuse täitmise kontrollist võtsid osa parteikomitee instruktor Evi Kasesalu, komsomolikomitee kooliosakonna inspektor Iija Nilk (Pikaajaline Obinitša kooli ajaloo õpetaja) ja pioneeritöö metoodik Kruusing.⁶⁸

Kokkuvõtval Rajoonikomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonna koosolekul tuuakse välja, et üldjoontes ollakse tulemustega rahul, kuid tehakse ideoloogilise kasvatamise parendamiseks järgmised ettepanekud:

1. Koolide juhtkondadele: Järgneval õppeaastal (1970/1971) tuli parandada ideoloogilist tööd ühiskonnaõpetuse aines;
2. Ühiskonnaõpetuse õpetajatele soovitati valmistada tihti uusi, kaasajastatud infoga õppevahendeid (plakatid, skeemid, pildimapid), õpetada hoolikamalt mõisteid, laiendada klassivälist tööd ühiskonnaõpetusega eluliste seoste loomiseks.
3. Haridusosakonnal paluti võimalusel abistada näidismaterjalide ja muude õppevahendite hankimisega; tugevdada kontrolli ühiskonnaõpetuse õpetamise üle.
4. Propaganda- ja agitatsiooniosakonnal tuli koos komsomolikomiteega organiseerida kaks korda õppeaastas ühiskonnaõpetuse vestlusringe (päevasündmuste ja statistika teemadel).
5. Ühingu "Teadus" rajooniorganisatsioonile tehti ettepanek organiseerida koolides loenguid järgmistel teemadel: rahvusvahelised suhted, filosoofia, poliitökonoomia.

Võru rajooni ühiskonnaõpetuse õpetajad pidid oma 1968/1969 õa tulemusi kajastama küsimustikule vastates. Ankeedis pidid nad kirjeldama kasutatud metoodilisi võtteid, näitlikke vahendeid ning juhtivaid/nimekaid inimesi, keda nad olid õppeaasta jooksul ainetundidesse esinema kutsunud. Õpilastele oli samuti ankeetküsitlus, et selgitada välja nende meelsus ja kujunenud hoiakud.⁶⁹

⁶⁸ ERAF 4896- 3 - 25

⁶⁹ Vt lisa 3

Läbivaks probleemkohaks 1960. aastatel näib olevat teemakohaste õppevahendite puudus, emakeelsete õpikute nappus. Õpik ei saanud planeeritud ajaks valmis nagu ka õpikut asendama pidanud infolehed.⁷⁰

Aruandluseks esitati küsimustik ühiskonnaõpetuse õpetajaile EKP Võru Rajoonikomitee büroo otsuste täitmise kohta ühiskonnaõpetuse aine õpetamises (Vt lisa 2).

Kontrolltöö kirjutamises osalesid seitse Võru rajooni kooli. Mitmed neist koolidest olid eesrindlikud. Teadaolevalt toimus neis aktiivne partei allorganisatsioonide töö. Ideoloogiline töö väljendus nii ateismi kui ka nõukogude patriotismi kasvatamises.

Ühiskonnaõpetuse õpetamisel kasutati mitmekesist metoodikat - loengutunnid vaheldusid aktiivõppe ja praktiliste töödega. Materjalidena kasutati diafilme (Vastseliina), plakateid, õpetaja poolt valmistatud tabelid, temaatilised stendid (komsomolist, töömeelsusest, lahingukuulsustest)⁷¹. Tehti koostööd nii teiste ainete õpetajatega kui vilistlastega (Vastseliina - L. Valts pidas ettekande muljetest Inglismaalt ning töölisklassi olukorrast). Klassivälisest tegevusest korraldati ühiskonnaõpetuse eesmärkide täitmiseks kultuurihommikud, temaatiliste esinejatega.⁷² Näiteks Vastseliinas esinesid peaaugronoom Ojamets, partisanid Anne ja Erich Verrev. Kaasa aitasid ka õpilaslaagrid ning kohtumisõhtud sõpruskoolidega (Varstu KK Läti NSV Ape Keskkooliga⁷³)

Varstu Keskkool kuulus eesrindlike koolide hulka. Selle tegevusest ilmusid artiklid 1960. aastatel ajalehtedes Nõukogude Kool, Edasi, Nõukogude Õpetaja. 1967. aastal omistati Varstu Keskkoolile parima heakorrastuse eest EKP Võru Rajoonikomitee ja Võru rajooni TSN täitevkomitee rändpunalipp.⁷⁴ Ühiskonnaõpetuse õpetaja Maimu Pallon oli antud koolis õppealajuhataja ning kooli kümneliikmelise partei allorganisatsiooni sekretär. Küsitletud abiturium oli 100% komsomoliklass, kus

⁷⁰ Ene Ilmjärv. Ühiskonnaõpetus vabariigi keskkoolides 1963 - 1969. - Nõukogude kool, 12. 1969

⁷¹ ERAF 4896 - 3

⁷² Ene Ilmjärv. Mõningaid ühiskonnaõpetuse õpetamise probleeme. Nõukogude kool, 10. 1963. lk. 732-740

⁷³ Maimu Pallon. Nad andsid oma elu sinu eest. Koolide parteiorganisatsioonide töökogemusi.-Tallinn, Valgus 1975

⁷⁴ ERAF 4896 - 3 - 25

“tööpõlgureid” ei esinenud. Inspekteerija hinnangul on nende “maailmavaade õige, ellusuhtumine reibas, aktiivsus hea”. Ka õpetajat kirjeldatakse positiivses võtmes - *“Ise veendnud kommunist, kes õpetab sügava veendumusega talle usaldatud õppeaineid!”* (Nilk)⁷⁵

Varstu Keskkool oli esimene kool Võru rajoonis, kes lasi raiuda langenud sõdurite nimed marmorisse. Varstu õpilased kontakteerusid 1965. - 1968. aastatel tuvastatud sõdurite omastega ning korraldasid 3.-4. mail 1968 nendega kohtumisõhtu/mälestusõhtu.⁷⁶

Oli sisse viidud traditsioon koguneda õppetöö kokkuvõtteid tegema 1. mail, 9. mail ja 7. novembril Suures Isamaasõjas langenud sõdurite ja ohvitseride hauale, mis asus kooliaias. Sinna juurde käis ka töötus luua lõpuni see, mis sõdureil pooleli jäi - kommunismi ehitamine.⁷⁷

Kooli 24 õpetajast oli 13 NLKP liikmed⁷⁸. Antud kooli juurde kuulus funktsioneeriv parteiorganisatsioon.⁷⁹

Pole teada, kas just Suure Isamaasõja idealiseerimisest mõjutatuna, kuid mitmed endised õpilased tegid hiljem karjääri militaarsel aladel: näiteks 1962. aastal lõpetanud lennu vilistlane Mati Taits oli lennuväes pardamehhaanik, Lembit Juhanson miilitsaleinant ning 1967.aastal lõpetanud Paul Lapolainen sai edasise hariduse Kõrgemas Sõjakoolis.⁸⁰

Vastseliina Keskkooli inspeksioonidokumentides tuuakse välja teiste ideoloogiliste mõjutusvahendite seas esile õpetaja isiksus. Viidates Hillar Palametsa artiklile 03.06.1969, kus ta tõi välja seisukohtade selge väljendamise vajalikkuse ja ilukõne otstarbetuse, tuuakse näide sellest, kuidas just tänu oma otsekohesusele ja heale selgitusoskusele on võitnud õpilaste tähelepanu kommunistliku eeskujuna mitte klassijuhataja vaid hoopis ühiskonnaõpetaja Leida Toots.

⁷⁵ Samas.

⁷⁶ E. Künnapas. Ema sõduri peatsis. - Noorte Hääl, 9. mail 1968.

⁷⁷ Maimu Pallon. Nad andsid oma elu sinu eest. Koolide parteiorganisatsioonide töökogemusi.-Tallinn, Valgus 1975

⁷⁸ Samas.

⁷⁹ Sarri 1975

⁸⁰ Pallon : 1975

Vastseliina Keskkoolis tegutses 12- liikmeline parteiorganisatsioon kuhu kuulusid pooled õpetajatest. 1965. aastaks oli nendest õpetajatest moodustunud agitatsioonibrigaad, mis pidas aastas 50 loengut erinevatel kasvatuslikel teemadel. Näiteks Õpetajad Mets, Mehik ja Linask pidasid ateismiteemalisi loenguid pealkirjaga "Abi ei tule ülevalt" lisaks Vastseliina Keskkoolile ka Meremäe Keskkoolis.⁸¹

Eelkõige oli nende loengute sihtgrupiks lapsevanemad. Ilmselt märgati seost lapsevanemate veendumuste ning õpilaste maailmatõlgenduse vahel.

Meremäe Keskkooli 11. klassi üheksateistkümnest õpilasest on komnoori 16. Koolis tegutses ALMANÜ organisatsioon, regulaarselt viidi läbi tsiviilkaitsealaseid õppuseid, mis pidi samuti õpilastes isamaaarmastust ning kaitsetahet suurendama. Õpilasi hinnatakse küll ateistideks, kuid ei peeta veel iseseisvaks ateistlikuks tööks kogukonna hulgas võimeliseks.

Antsla Keskkool tegeles aktiivselt koduloo ja kooli ajaloo kogumisega. Aastal 1967 rajati kooli ajaloomuuseum ning 1967 rajati koolis koduloo uurimise metoodiline kabinet. Meediakajastusi 1960. aastatest on vähesel määral.

Võru II Keskkool

"Kasvatades noori nõukogude patriotismi vaimus, kasvatame neist väärilised revolutsiooniliste traditsioonide jätkajad." T. Valner, Võru II keskkooli direktor.⁸²

Võru II Keskkoolis tegeldi väidetavalt väga aktiivselt sõjalis - patriootliku kasvatustööga. 1966/67 õ.a. võtsid õpilased osa kahest üleliidulisest sõjamängust ("Kindluse vallutamine" ja "Kohtumislahing"), mis hõlmas kuudepikkusi ettevalmistusi, lahingskeemide koostamist. Korraldati ka kolme põlvkonna kohtumisõhtuid, kus tutvustati Suure Isamaasõjaga seotud kodukandi paiku ning kuulati veteranide meenutusi sõjapäevilt.⁸³ Kooli tolleaegne direktor nägi sõjaveteranide kaasamises sõjalis-patriootlikku kasvatustöösse suurt potentsiaali. Teda inspireeris Läti NSV Jekabpilsu Rajooni Sõjalis - Patriootlikusl konverentsil nähtu.

⁸¹ Leida Toots. Oleme nii mõndagi saavutanud. Nõukogude Õpetaja, nr.21, 22.05. 1965

⁸² T.Valner. Ideoloogilise töö tähtis koostisosa. Nõukogude Õpetaja, 02.12. 1967

⁸³ Valner 1967

Tabel 1. Võru Rajooni eesti õppekeelega koolide ühiskonnaõpetuse kontrolltööde tulemused 4. mai 1969⁸⁴

KOOL	OSALEJA- TE ARV	HINNE “5”	HINNE „4”	HINNE „3”	HINNE „2”
Vastseliina keskkool	9	1	3	5	-
Antsla keskkool	20	6	2	9	3
Antsla keskkool	20	6	2	9	3
Misso keskkool	25	1	7	13	4
Võru I keskkool	86	-	31	43	12
Võru II keskkool	35	2	16	16	1
Varstu	20	4	3	11	2
Meremäe	18	1	3	10	4
KOKKU	213	15	65	107	26

⁸⁴ ERAF 4896 - 3 - 25

Tabel kajastab Võru Rajoonis kevadel 1969 valikkontrolltöö sooritanud koolide abiturientide hindelisi tulemusi. Teadmiste kontrolli sooritas 213 Võru rajooni abiturienti seitsmest koolist.

Koolides korraldati ühiskonnaõpetuse valikkontrolltöid igal kevadel, et saada ülevaadet aine õpetamise ning ka patriootliku kasvatusel olukorrast riigis.⁸⁵ Esimene valikkontrolltöö korraldati 1963. aasta kevadel. Analüüsitava kontrolltöö oli sellest seeriast kuues. Tulemusi kogus ja analüüsis Fr.R.Kreutzwaldi nim. Võru 1. Keskkooli õpetaja Roosvald, tuues välja, et kuigi võib tulemusega rahul olla, siis ei oska õpilased töödes tuua välja olulist, peamist ning esineb mõistete vales kontekstis kasutamist. Kujunenud on väärmõisted. Tulemustest lähtuvalt jagati koolidele ka metoodilisi soovitusi, kuidas parandada õpilaste arusaamu kommunistlikest väärtustest.

Kõige rohkem osalejaid oli Võru I keskkoolist (86 õpilast). Tulemustest võib järeldada, et tegemist oli ebaühtlase tasemega grupiga: selle kooli õpilased said rajoonis kõige rohkem nii neljasid (31 õpilast), kolmesid (43 õpilast) kui ka kahtesid (12 õpilast). Hinnat "viis" ei esinenud ühelgi korral, kõige sagedamini esines hinnat "kolm". Antud kool oli ainus rajoonis, kus ei esinenud hinnat "viis".

Kõige vähem kontrolltöö sooritajaid oli Vastseliina Keskkoolist (9 õpilast), kellest 1 õpilane hinnati hindegaga "viis", 3 õpilast hindegaga "neli" ja 5 õpilast hindegaga "kolm". Vastseliina kool oli teadmistekontrollist osavõtnud koolidest ainus, kel ei esinenud ühtegi puuduliku tulemuse saanud õpilast.

Kakskümmend Varstu kooli õpilast, kes tööst osa võtsid, osutasid oma tulemustelt rajooni arvestuses keskmisteks⁸⁶ - see polnud ootuspärane, sest meedias oli seda kooli korduvalt esile toodud kui patriootliku kasvatusel näidiskooli.

Inspekteerimisel ilmnenu probleemi ühiskonnaõpetuse õpetamisel:

1) Asjakohase aktuaalse info vähesus (Vastseliina Keskkoolis oli päevapoliitiliste sündmuste kohta vähe infot, õpetaja koostas ise õpilastele sündmuste kohta infovoldikuid, lahenduseks soovitati infoseminare õpetajatele; Varstu Keskkool -

⁸⁵ Ene Ilmjärv. Ühiskonnaõpetus vabariigi keskkoolides 1963-1969. - Nõukogude kool, 11.1969

⁸⁶ ERAF 4896 - 3 - 25

programm ja õpik hilinesid oluliselt, seetõttu polnud õpetajad piisavalt informeeritud, mida ja kuidas täpselt õpetada.)

2) Õppevahendite vähesus. Varstu Keskkooli ei jõudnud õpikud õigeaegselt kohale.

Vastseliina KK toob välja skeemide, tabelite ja diafilmide puuduse. Paljudes koolides diafilme ei mainita, arvatavasti polnud see prioriteetne, kuna klassiruumides puudus ka nende näitamiseks vajalik tehnoloogia. Vastseliina, Misso ja Varstu KK-s on probleemiks ka sisuliselt vananenud õppekirjandus.

3) Õpilaste ebakohased küsimused ja “väärarusaamad” kaasaja poliitikast. Võru I ja Võru II Keskkoolis küsiti Tšehhoslovakkia ja Hiina probleemide kohta küsimusi, mis seadsid kahtluse alla ajalehtedes ilmunud “ametliku versiooni”. Meremäe Keskkoolis tõlgendati samu sündmusi õpilaste poolt kui Nõukogude Liidu vahelesegamist Tšehhoslovakkia siseasjadesse. Vastseliina, Varstu, Misso ja Antsla Keskkoolis antud probleeme ei esinenud. Võru II Keskkoolis küsiti teravaid küsimusi välismaa ja nõukogude elu erinevuste kohta (autode saamine, kergetööstuse saaduste hinnad jne). Küsitluse vastustest lähtub, et kuigi elati *raudse eesriide* ajal, siis ei olnud tolleaegsed õpilased sugugi infosulus. Teati, et USA on majanduslikult NSV Liidust eest ning, et mujal maailmas ei valitse selline erinevate toodete nappus nagu nõukogude Eestis.

4) Õppesisu omandamisega seotud probleemid. Misso Keskkooli õpilaste teadmised riigiteooriast, nõukogude süsteemist, NLKPst, sotsialismi võidu maailmaajaloolisest tähtsusest ja klassivõitlusest hinnati ebapiisavaks. Varstu Keskkoolis ei suudetud poole õppeaastaga läbida kogu mahukat programmi.

Vastseliina KK kohta selles aspektis info puudub.

Misso Keskkoolis toodi ainsana välja ka õpetaja parteilise kuuluvuse probleem - ühiskonnaõpetuse õpetaja pidi olema kindlasti parteis, vastasel juhul pidi loovutama aineõpetamise mõnele õige kuuluvusega kolleegile. Näite kohaselt pidi ajalooõpetaja Tammemägi loobuma ühiskonnaõpetuse õpetamisest, kuna ta oli parteitu. Tema asemel asus ideoloogilisele kasvatustööle eesti keele õpetaja Velda Tammistu.

4.1 Vastseliina Keskkool

Ankeeti analüüsinud Iija Nilk⁸⁷

Meediavahenditest kasutati antud koolis filme, diafilme ning telesaateid. Iseseisva töö raames valmisid referaadid näiteks raamatute “Riigist” ja “Suur algatus” põhjal.

Peamiseks meetodiks peeti loengut. Seda rikastasid vestlused vilistlastega, kellest oli saanud üleriigiliselt tunnustatud teadlased. Lembit Valt pidas loengu teemal “Muljeid Inglismaalt: töölisklassi olukord, kommunistliku partei olukord.”. Vilistlane Talk esines teemal „A/O liikumise organiseerimisest“, Saarniit pidas loengu nõukogude võimu kehtestamisest. Korraldati ka kohtumine partisanide Anne ja Erich Verreviga. Kooli külastas ka peaaugronoom Ojamets, kes pidas ühiskonnaõpetuse tunni raames loengu oma igapäevatööst.

Ühiselt koostati tundides plakateid, agitatsioonimaterjale Lenini teemadel, komsomolist ning lahingukuulsustest.

Koolivälise tegevusena korraldati kultuurihommikud ja temaatilisi puhkeõhtuid. Osaleti teaduslikul konverentsil “Eesti Tööraha Kommuunist “.

Probleemidest peamine oli, et õpetajatel oli vähe aktuaalset informatsiooni. Olukorra parendamiseks soovitati neile korraldada info jagamise seminare näiteks koostöös ühinguga “Teadus”. Puudusid ajakohased õppevahendid, eriti suur nappus oli skeemidest, tabelitest ja filmidest.

Õpilaste maailmavaadet puudutavatest probleemidest toodi välja pioneeritöö vähene aktiivsus ja vähene osalemine ühiskondlik-poliitilistel üritustel. Võimaliku põhjusena toodi inspekteerija poolt välja kooli komsomoliorganisatsiooni liigbürokratlik juhtimine.

4.2 Varstu Keskkool

Meetoditest kasutati vestluseid (kohaliku majandi spetsialistidega, sovhoosi direktoriga, filosoofia teemadel sama kooli õpetaja Pelskaga, tootmistööst Varstu Sovhoosi partorg Kotkasega). Ilmselt peeti loengumeetodit nii tavapäraseks, et seda

⁸⁷ ERAF 4896- 3 - 25

aruandlusdokumentides ei mainita. Mainitakse vihikusse konspekteerimist õpetaja dikteerimise järgi.

Iseseisva tööna koostati referaate. Teemad pärinesid õpikust. Näiteks: „Milles näen elu eesmärke?“, „Miks ei või usku seadusega keelata?“, „Mineviku igandid meie inimeste teadvuses ja kuidas neid likvideerida.“ Töötati ka klassikute teoste ja ajakirjandusega.

Lisaks olid õpilastel praktilised ülesanded kodus. Näiteks uurimus teemal „Milliseid igandeid esineb meid ümbritsevatel inimestel?“. Õpilasi rakendati ka näitvahendite koostamisel nagu tabelid ja skeemid partei ajaloo ja seitseaastaku kohta.

Korraldati õppekäike Sovhoosi külanõukogusse ning mööda võitlusradu ja loodi stende Leninist, Kommunismiehitaja moraalikoodeksist⁸⁸, „Mis on uut?“, „NSVL uuemad saavutused.“

Klassivälisest tööst toodi esile töö kanglassõdurite kalmudega. Nimeliselt selgitati välja kõik 129 langenut, nende omastega saavutati pidev kontakt ja tähtpäevade tähistamine. Näiteks pidulik Võidupüha tähistamine koos langenute omastega sai ka edasiseks traditsiooniks.⁸⁹

Probleeme tuuakse selle kooli puhul välja vähesel määral. Märgitakse, et poole õppeaastaga ei suudetud õpetada ainet programmis ettenähtud mahus.

Vabariiklike organite tööga programmi koostamisel ei oldud rahul: „Nõutakse õigeaegset programmi ja õpikut ning senise mängimise lõpetamist nii tõsise õppeainega.“ Aineprogramm ning õpik hilinesid. Puudusid ajakohased metoodilised materjalod ja õppevahendid.

4.3 Misso Keskkool

Antud kooli kontrolliti kahes etapis. Esmalt sooritasid õpilased kontrolltöö rajooni standardteemade järgi ning seejärel toimus õppetundide vaatlus.

⁸⁸ Vt lisa 4.

⁸⁹ ERAF 4896 - 3 - 25

Tabel 2. I poolaasta õppetulemused ühiskonnaõpetuses 1969/1970 õ/a. ⁹⁰

	HINNE "5"	HINNE "4"	HINNE "3"	HINNE "2"
Kontrolltöö hinded	1	6	14	4
I poolaasta hinne	2	14	8	1

Metoodiliste näitvahenditena kasutati seminaritekste, plakateid, isekoostatud infovoldikuid.

Mitmete teemade ilmestamiseks kutsuti spetsialistidest külalisesinejad. Näiteks rajooni rahvakohtu esimees Reino pidas loengu teemal „Kohus ja prokuratuur”, Suure Isamaasõja veteranid rääkisid oma mälestustest. Korraldati ekskursioon Velikie Lukisse lahingust osavõtja Purassoni juhtimisel.

Meediavahenditest kasutati õppetöös televisioonisaateid: „Täna 25-aastat tagasi”, „Ministri kabinetis”, „Noorte stuudio”.

Nõukogude patriotismi kasvatati ka läbi ühise klassivälise töö. Sellest kujunesid traditsioonid nagu Jüriöö tõrvikujooks.

Esines õppesisu omandamisega seotud probleeme. Õpilastel olid (kontrolltööde ning poolaastahinnete põhjal) nõrgad teadmised riigiteooriast, nõukogude süsteemist, NLKPst, klassivõitluse teooriast, sotsialismi võidu maailmaajaloolisest tähtsusest.

1967. aastal tõusis esile õpetaja parteilise kuuluvuse küsimus.

1967. aastal abistas partei allorganisatsioon kooli, määrares oma kõige võimekama liikme Velda Tammsti (põhikohaga eesti keele õpetaja, õppealajuhataja) ühiskonnaõpetus õpetajaks. Aruandes⁹¹ märgitakse, et „*Selle tõttu oli asi õigetes ja kindlates kätes*” See tulenes asjaolust, et ajalooõpetaja sm Tammemägi oli parteitu. Allikas tituleeritakse õpetaja Tammemägi küll erialal võimekaks, kuid peetakse

⁹⁰ ERAF 4896 - 43 - 25

⁹¹ ERAF 4896- 43 - 25

potentsiaalset karjääri ühiskonnaõpetuse õpetajana võimalikuks vaid parteisse astumise järel.

Antud piirkonna kohta on säilinud allikas⁹², kus juba 1964. aastal esitatakse kiri päringuga ühiskonnaõpetuse õpetajate kohta, uuritakse pedagoogilist staaži, lõpetatud õppeasutust, parteilist kuuluvust. Kirjale vastuseks saadetud aruandest ilmneb, et viiekooli ühiskonnaõpetuse õpetajad kuulusid NLKP-sse ja kahekooli õpetajad ÜLKNÜ-sse.

1964. aasta aruandluse järgi õpetas Misso keskkoolis ühiskonnaõpetust parteitu Helju Pettai, kui parteisse astumist ettekirjutuste tegemisest hoolimata ei järgnenud, sai tema ametikohale õige poliitilise kuuluvusega õpetaja Velde.

Õpilaste nõukogude patriootlikku kasvatust puudutavatest probleemidest toodi välja internatsionaalse kasvatuse nõrkus ja õpilaste vähene huvi kodusõja sündmuste vastu 1919. aasta kevadtalvel (Siis oli Misso Võru Kommunistliku kütipolgu võitlustegevuse organiseerimise keskuseks). Kurdeti sõjalis - patriootilise valdkonna vähese töö üle, sest püüti kõrvale hoida suurematest ühiskondlik-poliitilistest kohustustest. Õnnestumistest toodi esile nõukogude armee võitlejate haudade korrastamine, langenute väljaselgitamist ning Misso vabastamise aastapäeva aktust aulas (9.-10. august 1944).

Esines ka õpikute ja näitvahendite probleem – neid ei jagunud piisavalt, kvaliteet oli madal.

Õpikuid kommenteerides toodi välja: “Rohkem praktilist tegevust. Vähem poliitilist sõnakõlksutamist!”. Ei olnud rahul õpikute paljusõnalisusega.

Tehti ettepanek õpikute ja programmi konkreetsemaks ning struktureeritumaks muutmiseks ning toodi välja vajadus anda õpetajatele senisest rohkem asjakohast operatiivset infot.

Üldhinnang koolile oli rahuldav, ka õpilaste moraal oli korras. Puudusena toodi välja õpilaste madal aktiivsus õppetöövälisest tegevusest osavõtmisel.

⁹² ERAF 4896 - 43 - 25

4.4 Antsla Keskkool

*16. Juuni 1969 Kirjutas: Kaarep/Metoodikat kontrollis Tammisto. Kokkuvõtted tehti inspekreerimise järelkontrollina.*⁹³

Peamine õpetamismeetod oli vestlusvorm. Tundide osaks olid kohtumised silmapaistvate ühiskonnategelastega (näiteks Võru rajooni TSV - täitevkomitee esimees Feliks Pärtelpoeg ja agronoom).

Iseseisvaks tööks kasutati "Eesti kommunisti" rubriigi "abiks propagandistile" osi, koostati referaate (näiteks teemal "Lenin ja Eesti"), koostati ettekandeid (näiteks teemadl: "Telepaatia") ja täideti töövihikut (näiteks koguti andmeid kodukolhoosi tootmisnäitajate kohta).

Tunniväliselt täideti ühiskonnaõpetuse eesmäärke ühiskonnateaduste ringis ning täienades koduloomuuseumi kogutud mälestuste või esemetega.

Peamine metoodiline probleem oli, et õpikuid ja näitvahendeid oli koolis väga vähe. Osa olemasolevast metoodikast (näiteks viisaastakutabelid ja diafilmid) oli vananenud ja vananesid kiiremini kui uusi jõuti toota. Agitatsioonimaterjale polnud mujal kui raamatukogus. Õpetajad tundsid puudust "Nõukogude õpetajas" ajakohastest artiklitest kaasajast ning ühiskonnaõpetuse programmist.

Õpikud olid koolil küll olemas, kuid nende puudusena toodi välja ilukõne motiiv. Leiti, et vajalik oleks muuta õpiku ülesehitust süstematiseeritumaks ning keeleliselt lihtsamaks.

4.5 Meremäe keskkool

I poolaastal hinnati kokku 19 õpilast, neist hindeg "5" kaks õpilast, neist hindeg "4" viis õpilast ja 2 hindeg "5".

⁹³ ERAF 4896 - 43 - 25

Tabel 3. Ühiskonnaõpetuse hinded I poolaastal⁹⁴

	Hinne „5”	Hinne „4”	Hinne „3”	Hinne „2”
Õpilaste arv	2	5	12	-

Kuna õpikut polnud, kasutati õppevahenditena õpetaja poolt koostatud materjale ja kogutud poliitilisi kaarte ning pilte.

Iseseisva tööna valmisid ettekanded ja referaadid. Igast klassist valmistati õpilaste poolt ette kaks loengut Leninist. Näiteks õpilane Karro jagas oma muljeid Leniniga seotud paikadest Eestis.⁹⁵

Kogemusi ühiskondlikust tööst jagasid kohalikud juhtivtöötajad(Näiteks Võidu sovhoosi direktor Einla)ning mälestusi jagasid sõjaveteranid. Sõjaveterandidega kohtumine.

Klassivälisest tööst toodi välja teemanädalate ja -päevade korraldamine. (näiteks ajaloo-geograafia nädal, ajalooliste tähtpäevade tähistamine.), heakorratööd sõjas langenute haudadel ning temaatiliste õhtute korraldamine.

Üheks teravamaks probleemiks peeti õpilastepoolset probleemide püstitamist, mis ei läinud kokku nõukogude ideoloogiaga. Näiteks küsiti Tšehhoslovakkia olukorra kohta (1968 Praha kevad) tõlgendes seda õpilaste poolt kui NL vahelesegamist Tšehhoslovakkia siseasjadesse. Õpetaja hindas seda „Ilmselt mõjuks kodudest ning valepropagandaks”. Küsiti ka Hiina sündmuste kohta, näiteid ning võrdlust elatustaseme kohta NSV Liidus ja USA-s . Uuriti ,miks polnud küllaldaselt müüa sõiduautosid.

Õppevahenditest nappis näitlikke vahendeid ning puudus õpik. Ei oldud rahul Telekooli saadetega ühiskonnaõpetuse valdkonnas, leiti, et need oleks võinud olla sisukamad.

⁹⁴ Samas.

⁹⁵ ERAF 4896- 43 - 25

4.6 Võru I keskkool

Tabel 4. I poolaasta hinded aines „ühiskonnaõpetus”.⁹⁶

KLASS	HINNE „5”	HINNE „4”	HINNE „3”	HINNE „2”
11. KLASSID (Õpilaste arv)	6	43	41	-

I poolaastal hinnati ühiskonnaõpetuse aines kokku 90 õpilast, neist 6 ehk 7% hinnati hindegaga „5”, neist 43 ehk 48% hindegaga „4” ja 41 ehk 45% õpilastest hindegaga „3”. Mitterahuldava hinde saanud õpilasi ei esinenud.

Meediavahenditest kasutati õppetöös Telekooli saated.

Aine raames käisid esinemas väljapaistvad ühiskonnategelased (näiteks NLKP-st esinesid J. Ollino ja E. Saarik.)

Iseseisva tööna koostati referaate ajakirjanduse ja Lenini kogutud teoste põhjal teemadel „Imperialism”, „Sotsialism kaasajal”, „Kommunistlik töölisliikumine”, „Rahvuslik vabadusvõitlus”. Tuli lugeda lisaks eestikeelsele ajakirjandusele ka venekeelset. Valminud referaate esitati klassikaaslastele. Pooled õpilased jõudsid oma referaate ankeetküsitluse ajaks klassile esitleda.

Kasutati töövihikut, kuhu selgitati mõisteid ning arutlusküsimusi.

Klassivälistest tegevustest toodi välja stendi „Leninlikul teel” ühisloomine ning rahvusvaheliste suhete ringis osalemine, mis toetasid samuti ühiskonnaõpetuse eesmärgi aitas paremini mõista kaasaja maailmas toimuvaid poliitilisi protsesse.

Probleemidest peamiseks ostus, et esimesel poolaastal toimus ainult 12 ühiskonnaõpetuse tundi. Puudus metoodiline nurk (selle sisseseadmine oli seatud järgmiseks eesmärgiks). Probleemiks peeti ka õpilaste ebaootuspäraseid küsimusi:

„Miks paljud silmapaistvad teadlased on idealistid? Miks paljud kapitalismimaade noored võtavad omaks idealistliku maailmavaate?”

⁹⁶ ERAF 4896- 43 - 25

Mistõttu USA on majanduslikult NSV Liidust ees? Millega seletada kõrget elatustaset kapitalistlikes riikides? Miks meil on tarbeesemed kallimad kui Soomes, USA-s ja teistes kapitalistlikes riikides.“

Kapitalistliku ekspluateerimise olemuse väljaselgitamise teema juures esitati väide, et ka nõukogude ühiskonnas ei maksta töölisele kogu tema töö eest. Küsimustes kaasaja elu kohta toodi välja tootmise planeerimise ja juhtimise puudusi. Andmed pärinesid ilmselt vanematelt, sugulastelt. Esitati küsimusi Tšehhoslovakkia ja Hiina probleemide kohta.⁹⁷

4.7 Võru II keskkool

Tabel 5. Aastahinded I poolaastal⁹⁸

	HINNE „5”	HINNE „4”	HINNE „3”	HINNE „2”
Õpilaste arv	8	12	19	-

Kokku hinnati I poolaastal 39 õpilast, kellest 20% hinnati hindegaga „5” 31% hindegaga „4” ja 49% hindegaga „3”. Puudulikke hindeid ei esinenud, seega võib järeldada, et kõik õpilased omandasid õppesisu vähemalt 50% ulatuses. Keskmine hinne oli 3,7.

Peamine kasutatud meetod oli loeng-vestlus. Kasutati filmianalüüsi meetodit. Koolitunnis vaadati filme kolmel korral, konkreetsete filmide kohta puuduvad andmed.

Toetavateks meetoditeks oli konspektide koostamine ning ekskursioonide rajooni piires läbi viimine.

Iseseisva töö vormidena toodi esile kodust tööd õppekirjandusega (õpikud ja ajalehed), kas referaadi koostamise või näidete leidmisena. Seda meetodit peeti kõige efektiivsemaks, kuna nende teemade hinded olid paremad.

Õppeaine väljundeid aitas täita ka suhtlemine sõpruskooliga (Läti NSV Vangaži Keskkool) – korraldati ühiseid arutelusid ja sõprusõhtuid.

⁹⁷ ERAF 4896- 43 - 25

⁹⁸ Samas.

Probleemidest peamine oli, et õppevahendeid peale tabelite polnud. Olemas olnud tabelid olid peamiselt teema “Sotsialism” käsitlemiseks, oli vajadus ka teisi teemasid illustreerivate tabelite järgi.

Õpilased tõstatisid tundides järgmisi küsimusi: „Miks meil on nii, aga välismaal teisiti?“ See puudutas autode saamist ja kergetööstuse saaduste hindu. Poisid tundsid huvi peamiselt välispoliitiliste teemade vastu. Seda põhjendati vanemate elukutsest tulenevaks.

Õpilased polnud ettevalmistatud ateistlikuks tööks elanikkonna hulgas.

Moraali küsimus: mõned õpilased suitsetasid, välimus jättis soovida (ei vastanud tolleaegsetele akadeemilistele standartitele).

Inspekterija tegi ettepaneku⁹⁹ koostada kõrgemal tasemel seminare nii õpetajatele kui õpilastele. Õppetulemusi vaadeldes võib järeldada, et nii õpetajate kui õpilaste teadmised kaasaja sündmustest ning parteidokumentide tõlgendamine polnud asjakohased.

⁹⁹ ERAF 4896- 43 - 25

Kokkuvõte

Ühiskonnaõpetus oli üks nõukogude kooli õppekava ainetest mis keskendus nõukogude patriootliku vaate kujundamisele, püüdes viia ellu NLKP Keskkomitee 1963. aasta juunipleenumi otsuseid. 1960. aastatel kujundati nõukogude patriotismi ühiskonnaõpetuse aine kaudu peamiselt koolitunnis ja läbi õpetaja isikliku eeskuju. Õpetajal oli võimalus valida patriotismi kasvatamiseks vahendid ning kujundada väärtusi läbi eluliste näidete ning usaldusliku kontakti õpilastega. Seega korraldati ühiskonnaõpetuse õpetamisele ning õpilaste meelsusele pidev kontroll.

Teiseks oluliseks vahendiks võib lugeda ühiskondlik - aktiivse töö (näiteks korrastustööd sõdurite haudadel, kogukonnale suunatud tähtpäevade tähistamine) ning kolmandaks meediavahendid: televisiooni ja raadiosaated, ajakirjandusväljaanded ning kino.

Samuti kasutati, kuid mitte kuigi efektiivselt, õpikut, marksistlik - leninistlikku kirjandust, tabeleid ja skeeme.

Patriotismi kujundamisel esinenud probleemidest peamine oli õppevahendite, õppefilmide ning kirjanduse nappus ning nende metoodilised puudujäägid. Samuti takistas kõnealuse eesmärgi püstitamist õpilaste kriitiline suhtumine nõukogude välissündmuste tõlgendusse.

Antud õppeaine pidi olema mitte ainult teoreetiline vaid ka praktiliste kogemuste rohke. Paraku jäi paljudes koolides ühiskonnaõpetuse omandamine peamiselt teooria tasandile.

Ühiskonnaõpetus oli vahend nõukogude patriotismi kujundamisel, sest see pidi õpilase jaoks taotluslikult loogiliselt lahti selgitama kommunistliku ühiskonna toimimise, ülimuslikkuse ning innustama noort neid põhimõtteid omaks võtma ning kaitsma.

Patriotismi kasvatamise mõjusamad meetodid olid peamiselt psühholoogilist laadi - kutsuti esinema ühiskonnas tunnustatud inimesi, innustati lugema kirjandust, mille läbiv teema oli nõukogude ühiskonna ülimuslikkus teiste ühiskonnakorralduste ees. Õppematerjalides õhutati noorte olulist rolli selle riigi edendamisel, milleks olid mitmed inimpõlved vaeva näinud. Samas, kuigi taotleti selle õppeaine omandamise juures aktiivsust, võib väita nii aruandlusdokumentide kui mälestuste põhjal, et õpilane jäi koolitunnis üsna passiivseks, palju oli materjali mehhaanilist pähe õppimist.

Kuna õppeainega taotletava ainese elulähedus oli kunstlik, siis võib öelda, antud õppeaine polnud ilmselt populaarne.

ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiiviallikad

ERAF - Eesti Riigiarhiivi Filiaal

Fond 4896 - Eesti Kommunistliku partei arhiiv

43 - 25: Õiendid ja informatsioonid Rk.otsuste täitmisest ideoloogilises töös:

„Ühiskonnaõpetuse aine õpetamisest ja õpilaste ideoloogilisest kasvatamisest rajooni keskkoolides.” 5. maist 1970 - 23. juunini 1970

ERA - Riigiarhiiv

Fond R – 14 - ENSV Haridusministeerium

3 - 2025: Aruanded administratiiv-valitsemispersonali arvu ja koosseisu kohta seisuga 15. sept. 1964. a. ja andmed ühiskonnaõpetuse kohta

3 - 2571: Kaheksaklassilise kooli ja keskkooli programmid 1969/1970 õ.a. (V-VII ja IX klassi õpilaste tsiviilkaitseks ettevalmistamiseks , tööõpetus, muusikaline kasvatus, ühiskonnaõpetus, vene keel. 1969

Fond R - 1590 - ENSV Ministrite Nõukogu Riiklik Televisiooni ja Raadio Komitee

2 - 734 Ühiskondlik-poliitilised saated: Ühiskonnaõpetus. 05.11.1965-08.04.1966

Fond Fond R-2139 - ENSV Kõrg- ja keskerihariduse Ministeeriumi

Teadusmetoodiline kabinet

2 - 6: Ühiskonnaõpetuse kontrolltööde näidistematika kesk-eriõppeasutuste
kaugõppijaile (Tõlge: L. Allikas). Tallinn : Tallinn : Riiklik Kõrgema- ja Kesk-
erihariduse Komitee 1964

Publitseeritud allikad

Eesti NSV Haridusministeerium. Ühiskonnaõpetuse õpetamisest keskkooli lõppklassis
Kinkulin, A. Mazurenko, V. Ühiskonnaõpetuse õpetamisest keskkooli lõppklassis
1962/63. õppeaastal. Metoodiline kiri.- Tallinn : Eesti NSV Ministrite Nõukogu
Asjadevalitsuse trükikoda 1963
NLKP Keskkomitee Pleenumi otsused. Juuni 1963. Partei ideoloogilise töö
järjekordsetest ülesannetest. - Tallinn : Eesti Riiklik Kirjastus 1963
Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm (Vastu võetud NLKP XXII
kongressi poolt) - Tallinn : Eesti Riiklik Kirjastus 1963

Intervjuud

Liim, Allan. Sündinud 1929, 1956 – 1970 A. H. Tammsaare nim. Tartu I Keskkooli
direktor ja ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetaja, ajaloolane ja pedagoogikakandidaat,
16.04.2016.

Palamets, Hillar. Sündinud 1927, ajaloolane ja pedagoogikakandidaat, 16.04.2016.

Kirjandus

Boborõkin, A.D. Šahnazarov, G.H. Ühiskonnaõpetus: õpik keskkoolidele ja kesk-
eriõppeasutuste lõppklassidele. - Tallinn: Valgus, 1964

Gabrielov, G., Gerassin, F., Mazurenko, V., Ovtšinnikova, M. (Koostajad)

Ühiskonnaõpetuse krestomaatia. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1964

Lepik, S. Õpikute küsimusest EKP otsuste valgusel. - Töid NLKP ajaloo alalt. Tartu
Riikliku Ülikooli toimetised V. Tartu : 1967. Lk. 231 - 245

Lokotar, L. (Tõlkija) Ühiskonnaõpetus 5.osa, XX sajand - kommunismi võidu ajastu:
näitlik õppevahend. – Tallinn : Eesti raamat, 1966.

Nekrassov, N.V, Borodatš, G.A. Ühiskonnaõpetus: Käsiraamat õpetajatele. –Tallinn :
Ühiselu 1965

Raudsepp, Anu. Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeelega üldhariduskoolides 1944 - 1985. - Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005

Sarri, G (Koostaja). Koolide partei ja organisatsioonide töökogemusi. – Tallinn : Kirjastus „Valgus” 1975.

Publitsistika

Ei saa olla õpetamist ilma kasvatamiseta. (Väljaande eessõna) - Nõukogude kool, 1, 1964.

Et kasutegur oleks suurem. - Nõukogude kool, 1964, 12

Meie peame tegema kõik selleks... - Nõukogude Õpetaja 1965, 11. detsember

Tuhande käte ja mõtetega laotud mosaiik. Nõukogude Õpetaja, 22.05.1965

Uus õppeaine koolis. -Nõukogude kool, 1963, 02.

Uus õppeaine vajab tähelepanu. (Väljaande eessõna/juhtkiri) - Nõukogude kool, 9. 1962

Välissündmuste lühikroonika. - Edasi, 1969. 18.11

Ilmjärv, E. Mõningaid ühiskonnaõpetuse õpetamise probleeme. - Nõukogude kool, 10. 1963. Lk. 732-740

Ilmjärv, E. Ühiskonnaõpetus vabariigi keskkoolides 1963 - 1969. -Nõukogude kool, 12. 1969

Ilmjärv, E. Mõtteid, arutlusi ja hinnanguid. Aga seos teiste õppeainetega?-Nõukogude kool, 18.01.1964

Künnapas, E. Ema sõduri peatsis. - Noorte Hää, 9. mail 1968.

Lõhmus, M. Ühiskonnaõpetamise kogemusi Saksa Demokraatlikus Vabariigis. - Nõukogude kool, 10.1962. lk. 789 - 794

Melnikov, M.J. Üldbioloogia kursuse tähtsus ühiskonnaõpetuse õppimisele. - Nõukogude kool, 03.1963.

Merisalu, L. EKP Pärnu Rajoonikomitee sekretäri ettekandest rajooni õpetajate nõupidamisel: Kooli ja perekonna ülesanded õpilaste kommunistliku kasvatuse parandamiseks NLKP XIII kongressi materjalide valgusel. - Pärnu Kommunist, 1966, 1. september.

Palamets, Hillar. Ühiskonnaõpetusest õpilase pilguga 1. osa. - Edasi, 3. juuni 1969, lk. 2

Pallon, Maimu. Õpik pluss elu. -Nõukogude õpetaja 10. oktoober, 1964.

Eli Pilve. Nõukogude noore kasvatamine paberil ja päriselt. - Tuna, 03. 2013

Päärn, H. Ekraanilt ja lavalt. Filmid, mis ootavad, et neid näeks õpetajad. - Nõukogude õpetaja, 28. jaanuar 1967

Toots, Leida. Oleme nii mõndagi saavutanud. Nõukogude Õpetaja, 22. mai, 1965

Todorski, J. Ühiskonnaõpetuse teema „Sotsialismi sotsiaal- poliitiline kord” käsitlemine. - Nõukogude kool, 1, 1964. lk. 7 - 13

Valner, T. Ideoloogilise töö tähtis koostisosa. Nõukogude Õpetaja, 02. detsember. 1967

LISAD

Lisa 1. Õpilaste mälestused - ankeetküsitlus ja selle tulemused.

Ühiskonnaõpetus nõukogude patriotismi kujundajana 1960. aastatel

1. Sugu:

☐ mees

☐ naine

2. Mis aastal lõpetasite gümnaasiumiõpingud?

3. Kuidas käsitleti tunnis kohustuslikke teemasid (päevapoliitika, marksism/leninism) ?

4. Valige sobiv vastus. Vajadusel täpsustage või lisage kommentaar!

4.1 Õpetaja säilitas õppetunnis poliitilise korrektsuse

☐ Osaliselt nõus

☐ Nõus

☐ Pole üldse nõus

☐ Muu vastus:.....

4.2 Õpetaja lisas loengule omapoolseid hinnanguid

☐ Osaliselt nõus

☐ Nõus

☐ Pole üldse nõus

☐ Muu.....

4.3 Õpetaja kritiseeris nõukogude korda

☐ Osaliselt nõus

☐ Nõus

☐ Pole üldse nõus

☐ Muu:.....

4. 4. Milliseid meetodeid kasutati ühiskonnaõpetuse õpetamisel?

Valige sobivad vastused.

- ☐ loeng
- ☐ õppefilm
- ☐ õppekäik
- ☐ iseseisev töö kirjandusega
- ☐ konspekteerimine
- ☐ külalislektor
- ☐ referaat või muu uurimuslik õppevorm
- ☐ Muu:

5. Kas ühiskonnaõpetus uue õppeainena tekitas Teie arvates diskussiooni ühiskonnas?

Põhjendage oma arvamust!

6. Millised on Teie mälestused ühiskonnaõpetuse tundidest 1960. aastatel?

Küsitluse analüüs

Küsitluse eesmärgiks oli leida endiste õpilaste, kes 1960. aastatel gümnaasiumi või kesk-eriõppeasutuse lõpetasid, mälestuste põhjal vastus järgmistele küsimustele:

- 1) Millised olid levinumad meetodid ühiskonnaõpetuse õpetamisel?
- 2) Kuidas käsitleti tunnis kohustuslikke teemasid (päevapoliitika, marksism/leninism)?
- 3) Kas õpetaja säilitas õppetunnis poliitilise korrektsuse?
- 4) Kas 1960. aastate abituriendid tunnetasid ühiskonnas tekkinud diskussiooni?

Küsitlusele vastas 20 inimest ajavahemikul 12.12.2015 – 01.02.2016. Küsitlus oli koostatud veebiankeedi vormis, mis võimaldas seda levitada sotsiaalmeedia gruppides. Valdavalt on tegemist haridusvaldkonnas töötavate/töötanud inimestega, kes õppisid eestikeelse õppekeelega koolides. Vastanutest 30% moodustasid mehed ja 70% naised.

Kõige rohkem vastanuid oli omandanud keskhariduse aastal 1967. Kõige vähem oli vastanuid (1) oli aastast 1962.

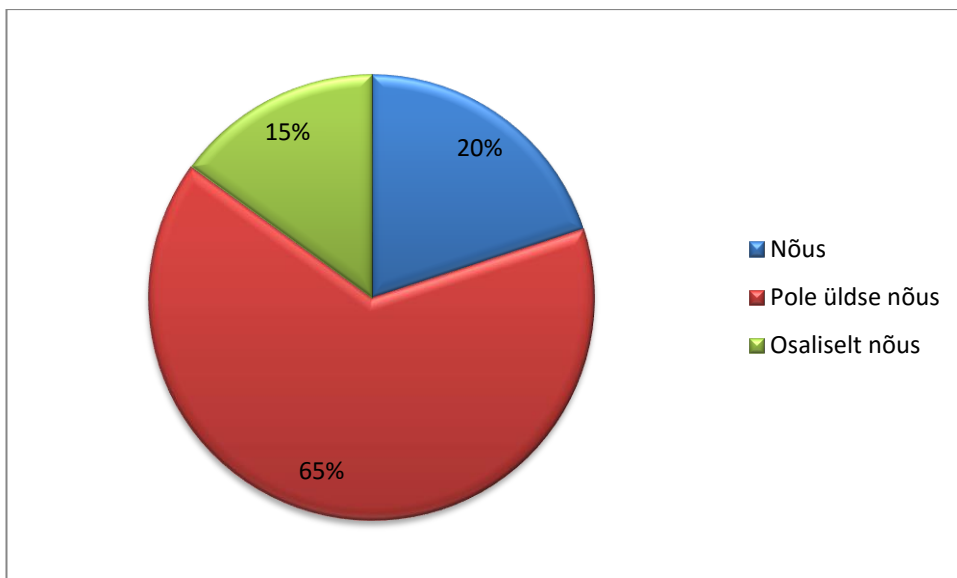
1. Millised olid levinumad meetodid ühiskonnaõpetuse õpetamisel?

Kõik vastanud tõid välja, et kasutati loengumeetodit, vestlust ja konspekterimist, 18 korda mainiti iseseisvat tööd õppekirjandusega, üheksal korral mainiti õppekäiku, viiel korral toodi näide külalislektoreist. Kõige vähem mainiti pakutud loetelust (3 korral) õppefilmi kasutamist.

Lisati, et enim jäid meelde, eristusid kohtumised ühiskonnaelu tegelastega ja õppekäigud kolhoosi, tehasesse. Mälestustes olid meetodid pigem õpetajakesksed ja passiivsed, kui köitvad ja õpilase aktiivsusel põhinevad.

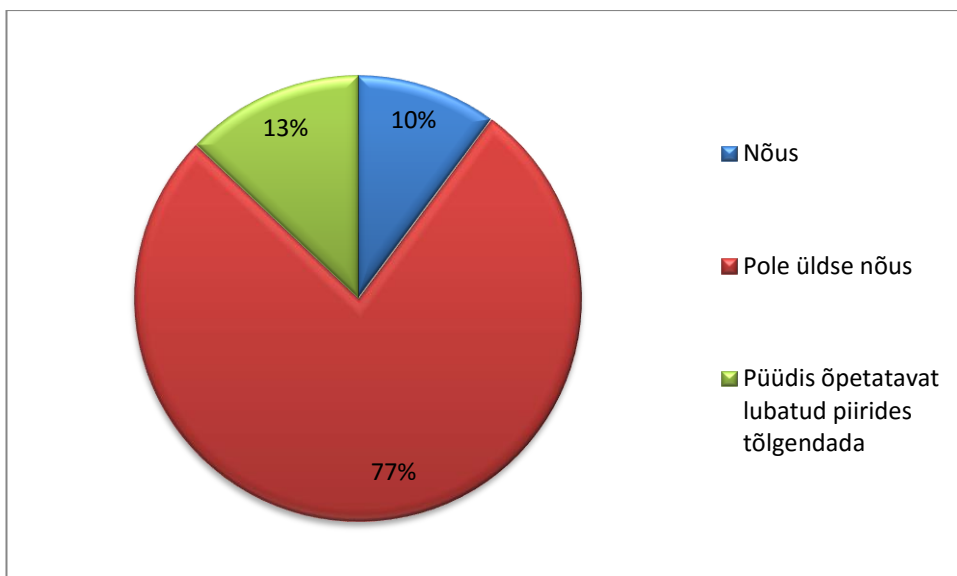
2. Kas õpetaja säilitas õppetunnis poliitilise korrektsuse?

Joonis 2. Õpetaja säilitas tunnis poliitilise korrektsuse

3. Kas õpetaja lisas loengule omapoolseid hinnanguid?

Joonis 3. Õpetaja omapoolsed hinnangud loengule

4. Kuidas käsitleti tunnis kohustuslikke teemasid (päevapoliitika, marksism/leninism) ?

- Loeng, lugesime, koostasime temaatilisi stende ja plakateid. Ütleks, et mitte eriti kaasahaaravalt, kuigi õpetaja väga püüdis olla optimistlik ja teha halva mängu juures head nägu.

- Õpetaja rääkis meile korrale kooskõlas olevalt, mis päevapoliitikas toimub, raamatuid pidime ise lugema.
- Nii nagu õpikus ette nähtud.
- Nagu oli kombeks.
- Lähtuvalt päevapoliitikast: kasvatada ausat tööinimest.
- Loeng ja iseseisev töö oli mõeldud nende teemade jaoks. Arutelu oli ka päevapoliitilistel teemadel.
- Kord nädalas üks tund ühiskonnaõpetust. Oli suhteliselt vaba tund vestluste korras. Aktiivsemad üritasid reaalsusega õpetajat „nurka ajada“ aga kuna oli tegemist väga tore inimesega, siis me teda väga ei piinanud.
- Kirjalikult ja leksiooni vormis. Ega mingeid suuri arutelusid meil küll ei toimunud.
- Partei kongresside ajalugu.
- nagu tavalist ajalugu
- nii nagu pidi
- Päevapoliitikat kästi meil endil lugeda ja siis tunnis toimus lühike arutelu. Marksistlikke raamatuid ja Lenini teoseid lugesime. Pärast oli kas kirjand või siis kontrolltöö selle peale.
- Kõik oli ette kirjutatud, mida võis rääkida ja mida pidi meelde jätma. Rangelt piiritletud ja oma arvamusle kohta ei olnud.
- Õpetaja rääkis oma konspektist, meie kuulasime, konspekterisime. Küsimusi esitades saime enamasti "viisaka" vastuse.
- Päevapoliitikat mitte eriti
- Programmi järgi. Päevapoliitikat arutasime, lugesime õpikust , kuulasime loenguid, kirjutasime kokkuvõtteid. Teiste õppeainetega ühendamisest tuli see, et kõike jäi veidi liiga üleüldiseks.
- Jube
- loenguvormis, lugesime ise juurde, õpik toetas õpetaja juttu. Idealistlik jutt.
- Teemat käsitleti nii, et kõik on tõene ja ühiskond on jääv.

5. Kas ühiskonnaõpetus uue õppeainena tekitas Teie arvates diskussiooni ühiskonnas?

- Ei tekitanud, sest see oli lihtsalt üks vestlusring. Ühiskonda see ei puudutanud kuidagi sest peale tunni lõppu oli see teema unustatud.
- Kindlasti. Tegu oli uue ja mõneti huvitava ainega. Kuigi algusaastatel ei suutnud ka õpetajad väga edukalt neid tunde anda. Segadus oli suur
- Kuidagi see diskussioon ei avaldunud, Siis polnud kombeks arutleda, et miks ja kuidas. Eriti meie õpilastena ei tohtinud kahelda, kas või miks ühiskonnaõpetust üldse vaja on. Loomulikult öeldi, et on vaja ja kõik. Tahad tunnistust, siis õpi! Samuti lisandus meile ju teisigi uusi õppeaineid, tootmisõpetus näiteks ja üldbioloogia, mis olid ka läbi imbinud nõukogude propagandast.
- Ei - see pidi nii olema
- Ei mäleta eriarvamusi.
- Ei. Aga igalpool selgitati, et see uus õppeaine on ikka väga väga oluline.
- Ei. Oli sügav nõukogudeaeg ja olemasolev kord näis igavene.
- Ei oska öelda.
- Ei oskagi öelda. Ema oli õpetaja, siis tema luges neid ajakirju, kus püüti aine vajalikkust välja tuua. Siis hoiatas mind, et õpi selles aines hoolega, see võib sulle võimalusi juurde anda või siis need rikkuda kui liigselt suud pruugid.
- Ei, kindlasti mitte.
- Ei tekitanud ta miskit diskussiooni
- Ei tekitanud.
- Kodus ikka tekitas, et milleks seda jama küll vaja on jälle.
- Ei
- Võimalik. Aga ei oska öelda, kuidas.
- Ei mäleta, aga tol ajal olid avalikud diskussioonid üldiselt välistatud
- Ei oska öelda
- Mitte eriti; seda võeti kohustusliku liturgiana, emotsioone ei tekitanud.

6. Vastanute mälestused ühiskonnaõpetuse tundidest 1960. aastatel.

(Kirjapilt muutmata kujul)

- Õpetajat kiusasime küsimustega, ta läks silmnähtavalt närvi aga jäi enamasti siiski poliitiliselt korrektseks ja ka meile ei järgnenud sellest erilist karistust. Eksam motiveeris õppima. Paraku see õppimine oli enamasti küll nüri tuupimine - kirjandus, tsitaadid ja tuupimine, ei olnud midagi õpilase aktiivsusel põhinev.
- Õpetaja oli soliidne, mingeid kirglikke vaidlusi ei tekkinud. Kannatasime selle ära. Ajad ju olid sellised.
- Igav. Meelitati kommunistlikesse noorsooühingutesse. Ei innustanud. Loodi pilt, et NSV Liidus on parem elada kui mujal. Kohati uskusin loodud kuvandit. Kõige enam tekitas soovi samastuda külalislektorite kutsumine, õnnestus kohtuda mõne sportlasega.
- Õpetaja ei vastanud kõikidele meie küsimustele. Kui eksamit poleks olnud, siis poleks nii palju ilmselt pingutanud, aga teadsime, et see oli üks kohustusliku eksamiga lõppevatest ainetest.
- Ühiskonnaõpetust mäletan kui igavat, kuiva ainet. Kohusetundlikkusest vastasin nii, nagu eeldasin, et oodatakse. Ausaltöeldes seda kohustuslikku kirjandust mina küll läbi eli lugenud, õppisin pähe mõned Lenini tsitaadid, mida siis sobival hetkel kasutasin. Mäletan ka seda, et meil ei jagunud esimesel aastal õpikuid. Õpikud tulid kusagil poole aasta pealt ja siis ka tunnis kasutamiseks. Et materjali omandada, konspekteerisime, eelkõige definitsioone.
- Igav aine, kiretu kui nii öelda.
- Pole mingeid emotsioone. Tavaline ärakuulamise tund.
- Midagi halba ega pealesurutut ei mäleta. Õpetaja oli eestiaegne karm mees, kes lähtus sellest, et meist peavad saama korralikud tööinimesed, minu arvates oli ta julge ja terav otseütleja, kritiseeris ja kommenteeris nõukogude elu, kus vaja, kuna ta oli ka õppealajuhataja, siis me austasime teda ja õppimata jätmine ei tulnud kõne allagi. Ta oli rahvuselt soomlane ja arvata võis, et tal oli side nn. kapitalistliku maailmaga.
- Olid igavad.

- Arutelusid juhtis õpetaja, et õpilased liialt julgeks ja enesekindlaks OMA ARVAMUSEGA ei läheks.
- Meil oli väga hea õpetaja.
- Vaba vestlus päevakajalistel teemadel. Eksamil pidi muidugi vastama nii nagu "vaja" ja seda ka tegime, Keegi igatahes läb ei kukkunud, ajalehtedega pidime kursis olema ja sellest enamasti piisas.
- Eredalt on mees kolhoosiesimehe läbi viidud tund , ka kohtumisõhtuid tehti palju.
- Igav oli, kõik said niigi aru, et asi vaja läbi teha
- Kohustuslik aine. Kartsime eksamit. Näis mahukas.
- Tavaline ajalugu - ei mingit patriotismi

Lisa. 2 Küsimustik ühiskonnaõpetuse õpetajatele NLKP Võru Rajoonikomitee büroo otsuse täitmise kohta ühiskonnaõpetuse aine õpetamises.

1. Millal arutati NPP Võru rajoonikomitee nimetatud büroo otsust 20. Juunist 1969. A ja millised abinõud kavandati otsuse elluviimiseks? Kuidas need on realiseeritud?
2. Milliseid uusi meetodilisi võtteid on kasutatud tundide läbiviimisel? Milliseid näitlikke vahendeid on muretsenud käesoleval õppeaastal? / Kuidas suunate õpilasi kasutama masskommunikatsiooni? Kas kasutate temaatilist planeerimist?
3. Millised klassivälise töö vormid on abistanud õpilasi aine õppimisel? Milliste tulemustega töötab koolis ühiskonnateaduste ring (lektorite grupp)? Kes juhtivatest töötajatest ja nimekatest inimestest on vestelnud õpilastega käesoleval õppeaastal?
4. Kas ühiskonnaõpetuse õpetamine on aidanud kaasa õpilaste ideelis-poliitilise teadlikkuse kasvule ja laiendatud silmaringile? (Konkreetsed näited!) Kas saate tuua näiteid kooli komsomolitöö paranemise kohta käesoleval õppeaastal?
5. Mitu korda ja kelle poolt on külastatud ühiskonnaõpetuse tundi käesoleval õppeaastal? Milliseid ettepanekuid on tehtud aineõpetajatele? Milline on koostöö teiste aineõpetajate ja klassijuhatajatega?
6. Kuidas viiakse ellu kutsendustamise uut süsteemi?
7. Milline on käesoleval õppeaastal kõige õnnestunum (kõige õnnestunud) ideelis- poliitiline üritus? Miks?
8. Millised ettepanekud on ühiskonnaõpetuse aine õpetajail ja parteiorganisatsioonidel rajooniorganisatsioonidele käesoleva büroo otsuse täitmisele

Lisa. 3. Probleemküsimusi abiturientidele 1969. aasta kevadel

- 1) Kui teid valitakse või määratakse komsomoli rajoonikomitee koosseisuliseks töötajaks, siis missugust tööd alljärgnevatest peate esmajärjekorras lahendamist vajavateks:
 - a) tööd organiseerimata noortega, et suurendada ÜLKNÜ-sse kuulujate arvu;
 - b) tööd kommunistlike noortega, et tõsta nende teadmisi meie Kommunistliku Partei sise- ja välispoliitikast ning rahvusvahelisest kommunistlikust noorsooliikumisest.
 - c) tööd komsomoliorganisatsioonide komiteede ja sekretäridega;
 - d) tööd noorte vaba aja veetmisel puhkamise mõttes. Kuidas seda teeksite?
 - e) tööd kommunistlike noortega selleks, et neis senisest sügavamateks kujundada kõlbelisi väärtusi (kohusetunne, nõukogude patriotism, ausus, õiglus, rahvaste sõprus jne.)
- 2) Teatavasti mõjub džss- ja rütmimuusikaga liialdamine tervistkahjustavalt (analoogselt suitsetamisele ja alkoholismile), Kas oleksite huvitatud sellest, et meloodilise muusika harrastamine saaks valitsevaks ka noorte hulgas?
- 3) Missugune tegevusala Teid huvitab meie ühiskonnas kõige enam ja mida teeksite sel alal uut moodi?
- 4) Missuguse hinde paneksite om aklassikaaslaste kohusetundele 10-pallise hindamissüsteemi alusel. 10 tähendaks kõige paremat,
 - a) eriolukorras, näiteks kui tuleks endast anda kõik, et kaitsta oma kodumaad;
 - b) praeguses õppimisolukorras?
- 5) Nimetage, eile tuntud kommunistidest seaksite endale eeskujuks. Miks?
- 6) Mida peate meie nõukogude noorte kõige positiivsemaks omaduseks?
- 7) Mis on Teie arvates meie noorte olulisem puudus iseloomuomadustes?
- 8) Kas Teie soovite teha ühiskondlikult kasulikku tööd, sõltumata sellest, kas see töö ise meeldib või mitte?
- 9) Mille üle olete uhke meie Nõukogudemaal?

- 10) Kui asute edasi õppima või lähete tööle, siis mis on selle valiku tegemisel Teile kõige määravam?
- 11) Kui kõrgemasse õppeasutusse edasi õppima või tööle minnes tuleb tegeleda ühiskondliku tööga, siis millise tegevuse valiksite oma huvidest ja võimetest lähtudes?
- 12) Mida vaba aja sisustamise vormidest peate endale kõige meeldivamaks:
- 13) sportimist, lugemist, muusika harrastamist või midagi muud?
- 14) Mis on Teile meeldinud Eesti Televisiooni noortesaadetes ja mis mitte?
- 15) Missuguseid laule meie kodumaast tunnete ja missugune neist Teile kõige enam meeldib?
- 16) Kas Te arvate, et vanem põlvkond ei mõista noori? Põhjendage oma seisukohta.
- 17) Milles Te ei ole rahul iseeendaga?

Lisa 4. Kommunismiehitaja moraalikoodeks.

Partei on seisukohal, et kommunismiehitaja moraalikoodeks koosneb järgmistest põhimõtetest:

1. Ustavus kommunismile, armastus sotsialistliku kodumaa ja sotsialismimaade vastu;
2. Kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks: kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma;
3. Igäühe hoolitsus ühiskonna vara säilitamise ja suurendamise eest;
4. Suur ühiskondlik kohusetunne, sallimatus ühiskonna huvide rikkumise suhtes;
5. Kollektiivsustunne ja üksteise seltsimehelik abistamine: üks kõigi ja kõik ühe eest;
6. Humaansed suhted inimeste vahel ja üksteisest lugupidamine: inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend;
7. Austus ja siirus, kõlbeline puhtus, lihtsus ja tagasihoidlikkus ühiskondlikus ja isiklikus elus;
8. Üksteisest lugupidamine perekonnas, hoolitsus laste kasvatamise eest;
9. Sallimatus ebaõigluse, muidusöömise, ebaaususe, karjerismi, ja ahnitsemise suhtes;
10. Kõigi NSV Liidu rahvaste sõprus ja vendlus, leppimatu suhtumine rahvuslikku ja rassilisse vaenusse;
11. Leppimatu suhtumine kommunismi vaenlastesse, rahu ja rahvaste vabaduse vaenlastesse;
12. Vennalik solidaarsus kõigi maade töötajatega, kõigi rahvastega.

SUMMARY

Civics Education as the developer of Soviet patriotism in the 1960s

The civics education was the most soviet patriotism centered subject in Soviet curriculum, implementing the decisions of Central Committee of ECP's June Plenum of 1963.

The aim of this thesis is to study how the soviet patriotism was developed by civics education in the 1960s. The study is based on example of seven estonian – speaking schools in Võru district.

In 1960s the soviet patriotism was mostly developed in school through the teacher's personal example. The teacher had the opportunity to choose the tools for the cultivation of patriotism and the opportunity to develop values through real-life examples and confidence.

Organizing communal activities is seen as second important tool for increasing soviet patriotism. Thirdly important tool for increasing soviet patriotism is media: television, cinemas, radio broadcasts and press releases.

Textbooks, marxist leninist literature, charts and educational films were used aswell , but not so effectively than aforementioned tools.

The main problem in the development of the soviet patriotism was the shortage of equipment (mainly educational films and textbooks) and lack of their methodological quality.

The current subject was not meant to be theoretical, but rather practical. The number of schools remained mostly theoretical.

The civics education was the instrument of developing soviet patriotism, because it had a mission to explain logically how Communist society works, why it is the best society in world. It also had to convince students to embrace the principles of communism and to debate in favour of it aswell.

Methods used to cultivate the soviet patriotism were mainly psychological: prestigious public figures were invited to perform, stories of and from war heroes were told,

literature of propaganda was analyzed together. There were repeatedly emphasized responsibility and importance of the role of the young people.

Although the subject acquired student's activity, it can be argued. The reality the Civic Education as new subject claimed was artificial. Reports and memories are statement of that the reality was different: a pupil had rather passive role, lot of the material was memorized mechanically. It requires further research to evaluate the creation of the new collective identity by civics education in the 1960s.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katrin Vöörmann

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 18.08.1986)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Ühiskonnaõpetus nõukogude patriotismi kujundajana 1960. aastatel,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on **Anu Raudsepp,**

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
- 3.kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 18.05.2016 *(kuupäev)*